

Reset. RICHTING
EERLIJKE TRANSITIE
Vlaanderen

PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Magazine

Colofon

Reset.Vlaanderen Magazine is een uitgave van Reset.Vlaanderen vzw.

Twekerkenstraat 47
1000 Brussel.

Tel +32 (0)2 325 35 01
info@reset.vlaanderen,
www.reset.vlaanderen

Redactie:
Twekerkenstraat 47
1000 Brussel
Druk: De Wrikker
Lay-out: Bigtrees

Gedrukt op gesatineerd tweezijdig gestreken, 100% post-consumer gerecycleerd papier.

Interviews en artikels door:
Vanya Verschoore, Tom Stevens, Karel Puype, Thijs Calu, Jeroen Fonteyn (Bond Beter Leefmilieu), Dirk Holemans (Oikos), Marie Jans (Fairfin), Katrien Doms (Fairfin) en Dirk Vandenberghe (onafhankelijk journalist).

Reset.Vlaanderen wil een praktijk uitbouwen die de positieve kracht van de transitie naar een duurzamere samenleving en economie tastbaar maakt. Hiervoor bundelt ze de krachten van het sociale en ecologische middenveld.

Een lidmaatschap van Reset.Vlaanderen kost €22,5.
U kunt zich lid maken door het formulier in te vullen via www.reset.vlaanderen/word-lid.

VU: Vanya Verschoore, Twekerkenstraat 47, 1000 Brussel

De redactie is niet gebonden door de inhoud van de genomen advertenties. Mits voorafgaande toestemming mogen artikels overgenomen worden.

Inhoudstafel

Editoriaal	4
Als de klimaatrealiteit de moderne verbeelding tart.	7
Stop de geldstroom naar nieuw fossiel	11
1. UIT DE ORGANISATIE	12
Vlaamse industrie op weg naar circulariteit	13
De Herfstschool: een veelheid aan verhalen verbinden in verscheidenheid	16
Verhalen Ecopolis	18
Amitav Ghosh	18
Roman Krznarix	22
Kan je in elke job iets betekenen?	24
Iedereen mee met wind op zee	28
Ulex: bijleren in de Spaanse Pyreneeën	36
2. UIT HET NETWERK	40
Netwerk tegen Armoede bindt de strijd aan tegen energiearmoede	41

Editoriaal

Beste lezer,

Terwijl we al volop bezig zijn met het maken van plannen voor 2023, willen we in dit magazine graag terugkijken op de slotakkoorden van enkele grote projecten die Reset.Vlaanderen coördineerde.

Zo werd het transnationaal ESF-project 'Werknemers als hefboom voor een circulaire economie' succesvol afgesloten met een prachtige brochure die werd voorgesteld op een slotconferentie in Brussel. Op initiatief van Reset.Vlaanderen, Bond Beter Leefmilieu, en IndustriAll Europe werden in de sectoren chemie en metaal de voorbije twee jaar diverse rondetafels en expertenworkshop georganiseerd, in samenwerking met Belgische en buitenlandse vakbonden. Vakbonden, maar ook overheid en milieubeweging samen op weg zetten en toewerken richting een eerlijke transitie waren belangrijke doelstellingen van dit project. De vraag rond ondersteuning om werknemers mee te nemen in het verhaal van klimaattransitie en circulaire economie is enorm. We hopen dan ook dat de overheid extra financiering zal voorzien om een echte eerlijke transitie mogelijk te maken.

Ook het ESF-project 'De Nieuwe Samenzweerdere' ronden we succesvol af. Voor dit project ontwikkelden we - eveneens voor de sectoren chemie en metaal - een methodiek om werknemers en militanten te ondersteunen om mee initiatief te nemen in hun bedrijf. De aanpak werd uitgetest en goedgekeurd door acht deelnemers die intensief werden gecoacht en zo ook mee verandering teweeg brachten op hun bedrijf. Met onze train the trainer werd de methodiek ook losgelaten in andere sectoren. Houd zeker ons aanbod in de gaten, want we plannen nog trainingen volgend jaar.

We zijn dankbaar voor het mooie werk van collega's Anne Marie Correia en Han Van Noten die deze projecten mee uitwerkten, maar nu helaas Reset.Vlaanderen moeten verlaten.

Er werden niet alleen slotakkoorden gespeeld, maar ook nieuwe initiatieven gelanceerd. Zo organiseerden we samen met Oikos Denktank en Masereelfonds onze '(H)eerlijk verbeeld'-avonden in Gent. Samen met verbeelders, uitdagers, en doeners gingen we in gesprek over hoe we deze (h)eerlijke wereld vorm kunnen geven. Drie geslaagde avonden vonden reeds plaats, in 2023 staan er nog twee op de agenda. Je leest er meer over in dit magazine.

We vieren binnenkort ons tweejarig bestaan en laten ook enkele van onze ambassadeurs aan het woord over de rol en het belang van ons netwerk. Nog steeds midden in de energiecrisis gaan we ook in gesprek over burgerenergie met REScoop Vlaanderen, en spraken we Netwerk tegen Armoede over de impact van de huidige crisis.

Als organisatie rond eerlijke transitie vinden we het ook belangrijk om het proces van acties die we doen goed onder de loep te nemen. Zo is 'Ecopolis', waar we mee kernpartner zijn, naast een leerrijk event, ook een plaats waar we samen met partners leren en nadenken over waar de samenleving naartoe moet en welke rol we daarin hebben. Hier werken we samen met denktanks, de cultuursector en sociale bewegingen. Plannen maken doen we ook intern. Op een creatieve en ondernemende manier proberen we onze rol als netwerk rond eerlijke transitie te vervullen en hiervoor de nodige financiering te vinden.

We wensen jullie alvast veel leesplezier en kijken er naar uit om jullie op een van onze activiteiten te ontmoeten in 2023.

Vanya Verschoore
Coördinator Reset.Vlaanderen

(I)EERLIJK VERBEELD

TOEKOMSTBEELDEN VOOR EEN EERLIJKE TRANSITIE

 Gent

woe 15 februari 2023

Onderwijs

woe 15 maart 2023

Landbouw

www.heerlijkverbeeld.be

Als de klimaatrealiteit de moderne verbeelding tart.

De hittegolven, vuurhaarden, orkanen, droogtes volgen elkaar in een verbluffend tempo op. En toch raken wij met cijfers over de opwarming van de aarde niet overtuigd om er iets aan te doen. Het zijn kunst en cultuur die ons inzicht moeten geven in onze denkpatronen, zo kunnen we ze overstijgen. Want enkel als we nieuwe toekomstbeelden ontwikkelen, kunnen we de koers van de samenleving wijzigen. Dat is de kwestie van deze tijd: hoe verbeelden we de transitie naar een rechtvaardige samenleving?

Beeld je in: je bent student, je wandelt van bij een vriend naar je kot als de lucht ineens heel donker kleurt, de wind krachtig opsteekt. Als de eerste dikke druppels vallen, kan je nog snel schuilen door over de leuning van een gelijkvloers terras te kruipen.

Wat dan gebeurt is te gek voor woorden. De lucht kleurt zwart, de wind rukt aan je kleren. Fietsen, lampenkappen, brommers en zelfs hele theekraampjes vliegen door de lucht, de straat verandert in een kolkende stroom. En even snel als het onheil opkwam, is het terug weg. Je opent je ogen terwijl het ijsig stil is en je overziet een slagveld. Bussen liggen op hun zij, brommers hangen in boomtoppen, glazen wanden liggen in splinters op de grond.

We schrijven 17 maart 1978 in het noorden van de Indiase stad Delhi. Het was niet alleen de eerste keer dat een tornado deze stad trof, met meer dan dertig doden tot gevolg, maar een geheel nieuw verschijnsel voor heel de regio, voor zover de meteorologische metingen historisch aangeven.

Het was deze levensechte ervaring die de schrijver Amitav Ghosh (zie ook p 18.) - die te gast was op de laatste editie van Ecopolis - voor het leven tekende. Want als succesvol romanschrijver lukte het hem maar niet om deze jeugdervaring in zijn verhalen te verwerken. Want welke lezer zou nu zo'n onwaarschijnlijk verhaal appreciëren? Het is toch eigenlijk te gek voor woorden. Zelfs al is het fictie.

Is dit ook niet de verklaring waarom we enigszins vermoeid achteruit leunen bij het zoveelste nieuwsbericht over een nieuwe hittegolf, die alle metingen overtreft 'sinds het begin van de metingen'? Of we gewoon akte nemen van het recente nieuws dat op een kwart eeuw de helft van de koralen van de Great Barrier, het grootste koraalrif ter wereld, zijn afgestorven?

Als samenleving vinden we het moeilijk te reageren op evoluties die niet verlopen volgens ons normaal verwachtingspatroon. Een exponentiële curve, zodat iets wat vandaag nog klein is morgen heel groot kan zijn, dat valt moeilijk te bevatten. Laat staan dat we onze drastische impact op de planeet juist inschatten en er voldoende snel en krachtig op reageren.

Dit betekent echter niet dat we bij de pakken moeten blijven zitten. Inzicht krijgen in onze dominante denkpatronen kan toelaten ze te overstijgen. In zijn non-fictiewerk *Te groot om ons voor te stellen* biedt Ghosh een heldere analyse. Hij geeft aan dat in onze moderne tijden, epische verhalen en mythes plaats moesten ruimen voor romans die geschreven werden vanuit een specifiek kader.

Reset Vlaanderen verbindt organisaties uit verschillende sectoren rond de belangrijke uitdaging van rechtvaardige transitie. Die rol is vandaag zo mogelijk nog relevanter dan bij de oprichting 2 jaar geleden. Klimaatdoelen en sociale doelstellingen zijn niet tegenstrijdig maar moeten elkaar versterken. Via projecten en publicaties toont Reset.Vlaanderen hoe dit concreet kan. We zijn vanuit **11.11.11** graag deel van dit netwerk en deze missie, want ook inter-nationale rechtvaardigheid en solidariteit maken onlosmakelijk deel uit van een rechtvaardige transitie.

“Inzicht krijgen in onze dominante denkpatronen kan toelaten ze te overstijgen.”

Het gaat in verhalen van vandaag niet om de toekomst van collectieven, maar om de levensgebeurtenissen van enkele hoofdpersonages, op een welbepaalde plek en in een welbepaalde periode, die met geuren en kleuren worden omschreven. Ze focussen op persoonlijke ontwikkelingen in relatief stabiele omgevingen.

Die romans passen binnen een omslag die verbonden is met het moderne vooruitgangsgeloof die ook tot uiting komt in geschiedenis en politiek. In plaats van uit te gaan dat er ongelooflijke veranderingen kunnen optreden, wint de opvatting sterk aan kracht dat we alles meer onder controle hebben en we het met het vooruitschrijden van de tijd bijna per definitie steeds beter zullen hebben. Een naïeve gedachte die vandaag nog altijd verkondigd wordt.

Met Reset.Vlaanderen proberen we dan ook nieuwe, alternatieve toekomstbeelden naar voren te schuiven, verhalen voor en door iedereen. Zo organiseren we samen met Oikos Denktank, het Masereelfonds, en de Green Office UGent een reeks gespreksavonden genaamd (H)eerlijk Verbeeld. Meer dan ooit erkennen we dat het ontwikkelen van deze verbeeldingskracht een collectieve opdracht is. Daarom gaan we, samen met verbeelders, uitdagers, en doeners, in gesprek hoe we deze

(h)eerlijke wereld vorm kunnen geven. Hoe ziet bijvoorbeeld een biodiverse landbouw er uit? Hoe maak je een stad voor en door iedereen?

En wat betekent dit voor het onderwijs, wat is de rol van cultuur in de noodzakelijke ommekeer? De klimaatcrisis kunnen aanpakken is dan ook in de eerste plaats een culturele opdracht. Onze cultuur is doordrongen van de vooruitgangsgedachte die materialistisch is ingevuld.

Voor Ghosh is het helder: de reden waarom we klimaatverandering eigenlijk nog steeds als ondenkbaar benaderen, is verbonden met een culturele crisis, en dus een crisis van onze verbeelding. Onze cultuur produceert specifieke verlangens, voor hippe apparaten en grote auto's, voor alleenstaande woningen in het groen, die zo mee de natuurverslindende koolstofeconomie aandrijven.

Een snelle cabrio vinden we niet opwindend omdat we rondrijden in een metalen doos, maar omdat het in ons hoofd het beeld oproept van vrijheid, het geeft ons de illusie dat we als filmsterren met ons hoofd in de wind door een ongerept landschap zoeven.

Zoals Attenborough op het einde van zijn film en boek stelt: we hebben de wildernis vernietigd, nu moeten we ons kunnen voorstellen dat we die ook terug herstellen. En we dus geen vijftien miljard bomen meer per jaar omhakken, maar gigantisch veel bossen bij creëren. Daarvoor moeten we andere verhalen vertellen, hebben we nieuwe romans, novellen en stripverhalen nodig, andere helden in langspeelfilms en tv-series die andere verlangens opwekken.

Dat is net wat het culturele event Ecopolis ook dit jaar betrachtte: nieuwe verhalen vertellen. Met als titel Multiple (hi)stories, Multiple futures gingen we op zoek naar ongehoorde verhalen, verhalen die linken leggen tussen verschillende generaties, tussen geografische gebieden die ver van elkaar liggen of tussen oude kennis en technologie.

In de woorden van Ghosh: we hebben niet langer cultuur, inclusief fictie, nodig die de wereld verbeeldt zoals hij is. De verbeelding die we nodig hebben is net die over een wereld hoe hij zou kunnen zijn. Het is nu onontbeerlijk dat we ons kunnen inbeelden dat alles anders kan zijn en dat we dit ook inbrengen in het publieke debat.

“De opdracht van kunst en cultuur: het gangbare als onwaarschijnlijk voorstellen, het onwaarschijnlijke presenteren als het realistische.”

Zo komen we tot de paradoxale opdracht van kunst en cultuur in onze tijd: wat we gangbaar vinden als onwaarschijnlijk voorstellen, het onwaarschijnlijke dat zich in de realiteit voltrekt presenteren als het realistische, en buiten alle kaders om nieuwe voorstellingen van het goede leven verbeelden die de huidige realiteit ombuigt in een leefbare toekomst.

*Dit is een herwerking van een artikel door **Dirk Holemans** (Oikos Denktank) dat eerder verscheen op VRT NWS*

NIEUWE SAMEN- ZWEERDER

Francis Grochocki

Vakbondsafgevaardigde
ABVV Metaal

Francis veranderde ondertussen van job, maar volgde het traject bij zijn vorige werkgever, Meco Metal, een onderdeel van de Altez Construction Group. Hij werkte er als coördinator techniek. Francis: “Vanuit mijn functie op de aankoopdienst zag ik veel mogelijkheden. Meer inzetten op milieu- en duurzaamheidselementen in de keuze van aankopen was dan ook een van de eerste ideeën waar ik mee aan de slag ging. Zo hebben we veel grote aankopen kunnen doen, zoals de compressoren die een pak energiezuiniger zijn.”, vertelt Francis.

“Daarnaast startte ik ook met het organiseren van wekelijkse ‘cirkels’. Dat waren momenten waarop de collega’s op de werkvloer van gedachten konden wisselen over thema’s zoals duurzaamheid of klimaatverandering en over de uitdagingen op de werkvloer in bredere zin. Een van de aspecten waar het ‘Nieuwe Samenzweerderstraject’ op focust zijn veranderingsprocessen. Verandering is niet altijd eenvoudig, maar we werden gestimuleerd meerdere personen te betrekken in de uitvoering van ons idee, wat helpt om die verandering vertaald te krijgen naar de noden en behoeften op de werkvloer”, besluit Francis.

Onder de noemer ‘De Nieuwe Samenzweerders’ organiseert Reset.vlaanderen al enkele jaren opleidingstrajecten voor werknemers. Zo ondersteunen we hen om hun ideeën rond duurzaamheid, circulaire economie of klimaatverandering om te zetten in actie op de werkvloer.

FAIR FIN

Stop de geldstroom naar nieuw fossiel

De klimaatcrisis wordt steeds voelbaarder en urgenter. Ook in België dragen we de gevolgen al: vorige zomer kampten we met ongeziene overstromingen in Wallonië en deze zomer kreunden we onder de extreme droogte en warmte. We moeten het roer dus drastisch omdraaien. Enkel wanneer we onder de 1,5° opwarming blijven, vermijden we totale klimaatchaos. En dat betekent, volgens het recente expertenrapport van de VN, dat er geen investeringen meer naar nieuwe fossiele infrastructuur mogen gaan.

Want de investeringen van vandaag bepalen de wereld van morgen. Wanneer we vandaag investeren in gaspijpleidingen en nieuwe steenkoolmijnen, hangen we nog tientallen jaren vast aan fossiele energie. Maar om onze klimaatdoelstellingen te halen, moet er geld naar duurzame investeringen stromen. Dat erkennen onze wereldleiders al sinds de klimaatop in Parijs. Ondanks al deze mooie woorden en akkoorden, financierden de 60 grootste banken meer dan 4,7 biljoen euro aan fossiele projecten sinds de COP21.

Verbazend? Nee, niet echt. Bankieren willen nu eenmaal zo snel mogelijk en zo veel mogelijk winst maken. Dat zien we ook in de huidige energiecrisis. Energiebedrijven boeken ongeziene overwinsten waardoor het des te interessanter wordt voor banken om in deze bedrijven te investeren. En dat doen ze dan ook. Sinds 2022 wordt er weer meer geïnvesteerd in fossiele energie, terwijl de gevolgen voor mens en planeet enorm zijn.

Het laatste IPCC-rapport was duidelijk: iedere euro die nu nog naar extra fossiele energie stroomt, maakt het onmogelijk om onder de 1,5°C opwarming te blijven. De klimaatcrisis is te urgent en te belangrijk om over te laten aan de banken die hun eigen spelregels bepalen. We hebben nood aan een overheid die geld richting een sociale en ecologische transitie stuurt.

Daarom voert FairFin campagne. We eisen van de overheid dat ze regels oplegt aan de banken om de geldstroom naar nieuwe fossiele infrastructuur aan banden te leggen.

Marie Jans en Katrien Doms, Fairfin

1

UIT DE ORGANISATIE

UIT DE ORGANISATIE

Vlaamse industrie op weg naar circulariteit

Vakbonden mee aan zet?

De afgelopen twee jaren hebben milieubewegingen en vakbonden samen de Vlaamse industriële transitie onder de loep genomen, in het kader van het Europees gefinancierde project “Werknemers als hefboom voor een circulaire economie”. De leerlessen uit het project hebben we in de brochure “Vlaamse industrie op weg naar circulariteit. Vakbonden mee aan zet?” gebundeld. Op de slotconferentie van het project presenteerden Bond Beter Leefmilieu, Reset.Vlaanderen en IndustriAll deze brochure, en gingen vakbonden en werkgevers met elkaar in debat over een eerlijke industriële transitie.

Het project “Werknemers als hefboom voor een circulaire economie” is een initiatief van Reset. Vlaanderen, Bond Beter Leefmilieu en IndustriAll Europe. Samen met de Vlaamse vakbondscentrales ABVV Metaal, Algemene Centrale ABVV, ACV BIE en ACV Metaal verdiepten we ons in de toekomstperspectieven voor de industrie, én de rol die vakbonden in de transitie kunnen opnemen. De focus lag op chemie en metaal, gezien het grote belang van deze sectoren voor de Vlaamse economie. We hebben veel informatie uitgewisseld tijdens een reeks workshops, en hebben ook inspiratie geput uit uitwisselingen met vakbonden in andere Europese landen.

Tijdens het project hebben we de industriële transitie vanuit het perspectief van de Vlaamse werknemers benaderd. Hoe kan de Vlaamse industrie klimaatneutraal worden? Wat zijn de kansen en gevaren voor de werknemers? Hoe kunnen we een succesvolle klimaattransitie combineren met duurzame tewerkstelling op lange termijn? En welke rol kunnen werknemers en vakbonden opnemen in de transitie?

Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld dat naar voor kwam uit het project is de Nederlandse vakbond FNV, die in het dossier over de vergroening van de staalfabriek Tata Steel het debat helemaal naar zich toe wist te trekken en een sociaal contract rond de transitie opstelt. © Joost J. Bakker

Na afloop van het project kunnen we een aantal heldere conclusies trekken:

Het is opvallend hoe snel het debat rond de industriële transitie de afgelopen jaren geëvolueerd is, in heel Europa, en zeker ook bij de vakbond. Ook in Vlaanderen lijkt de groene industriële transitie intussen gestart. Een aantal industriële bedrijven is concrete stappen aan het zetten voor de klimaattransitie, bijvoorbeeld met nieuwe investeringen om de uitstoot van de productie drastisch te verminderen. Met zijn lange traditie van industriële regio in het hart van Europa heeft Vlaanderen ook heel wat troeven in handen om te pionieren in de creatie van een klimaatneutrale, circulaire industrie.

Toch is er nog bijzonder veel onduidelijkheid over de richting die onze Vlaamse industrie moet inslaan. Om de kritische massa van bedrijven mee te krijgen, is doortastend beleid nodig en een strategische visie op de toekomst van de industrie. Op alle niveaus moeten er transitieplannen komen. Zulke plannen zijn onder meer noodzakelijk om werknemers en vakbonden houvast te bieden, en om draagvlak te creëren voor de complexe transitie die op hen afkomt.

Sociaal-economische aspecten blijven vooralsnog zwaar onderbelicht in de discussies rond de industriële transitie. Zo is het beleid dat de Vlaamse Regering momenteel voor de industriële transitie aan het uitwerken is (de zogeheten Klimaatprong Industrie), voornamelijk gericht op technologische oplossingen en op het faciliteren van investeringen door bedrijven. Dat is zeker belangrijk, maar de creatie van duurzame tewerkstelling en het voorbereiden van de werknemers op de skills van de toekomst, zouden even belangrijke speerpunten van het beleid moeten worden.

Terwijl de beschikbare studies stellen dat een circulair gebruik van grondstoffen cruciaal is om onze industrie klimaatneutraal te maken, stellen we vast dat de meeste langetermijnklimaatplannen van onze grote energie-intensieve bedrijven uitgaan van een erg grote energievraag en weinig rekening houden met de principes van de circulaire economie. De essentie van het businessmodel van deze bedrijven is nu eenmaal de productie van basismaterialen (zoals staal en basischemicaliën) op basis van nieuw ontgonnen grondstoffen. Gezien de hoge energie-input kunnen we vragen stellen bij de haalbaarheid van dergelijke klimaatplannen. We zijn er ook van overtuigd dat, om de circulaire transitie te realiseren, de focus best kan verschuiven naar het creëren van nieuwe circulaire waardeketens en dat we de industriële transitie meer op het niveau van industriële clusters moeten bekijken.

Een centrale vraag van ons project was welke rol vakbonden kunnen opnemen in de transitie naar een klimaatneutrale industrie. Aan het einde van de brochure doen we hiervoor een aantal concrete suggesties, op basis van onder meer de gesprekken met vakbonden die we tijdens het project gevoerd hebben. Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld is de Nederlandse vakbond FNV, die in het dossier over de vergroening van de staalfabriek Tata Steel het debat helemaal naar zich toe wist te trekken en een sociaal contract rond de transitie opstelt. Een studie van de KU Leuven over dit thema bespreekt een aantal andere concrete voorbeelden, maar geeft ook aan dat de context juist moet zitten vooraleer een vakbond een significante invloed kan hebben op de decarbonisatieprocessen op sectoraal- en bedrijfsniveau. Om deze suggesties in de praktijk om te zetten, is er dus nog een lange weg af te leggen. We zijn hoopvol dat we met dit project een belangrijke bijdrage leveren aan het debat over de rechtvaardige industriële transitie in Vlaanderen.

De energiecrisis toont duidelijk aan dat het status quo geen optie is voor onze industrie. De Vlaamse overheid moet dringend een ambitieus beleidskader opstellen om te vermijden dat onze industrie achteropraakt ten opzichte van de buurlanden, waar wel ambitieus klimaatbeleid in de steigers staat. Belangrijk is ook dat de industriële transitie sociaal-rechtvaardig en inclusief verloopt. Een rechtvaardige transitie vereist dat de transitieplannen in nauw overleg met alle betrokkenen tot stand komen, en op een structurele manier verankerd worden in het sociaal overleg. Een plan voor duurzame werkgelegenheid, met plannen voor de uitbouw van volwaardige circulaire waardeketens, moet integraal deel uitmaken van de plannen van de Vlaamse regering.

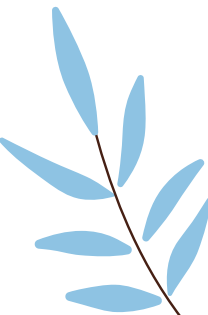
Jeroen Fonteyn, projectmanager circulaire economie bij Bond Beter Leefmilieu

Download de brochure **“Vlaamse Industrie op weg naar Circulariteit. Vakbonden mee aan zet?”** via tinyurl.com/vlaamse-industrie-circulair of via de QR-code.

met steun van:

UIT HET NETWERK

De Herfstschool: een veelheid aan verhalen verbinden in verscheidenheid

De positieve (sociale) kracht van de transitie wordt alsmaar meer tastbaar. Milieu- en klimaatbewegingen, het sociale middenveld, de vakbonden, en zelfs de federale overheid gaan allemaal aan de slag met het begrip 'Just Transition'. Toch blijven er grote uitdagingen wanneer we de theorie in praktijk willen omzetten. Dat is exact wat de Herfstschool wilde doen.

© Matthias Somers

Het geloof in een rechtvaardige transitie is het overkoepelende narratief dat ons als netwerk, en deelnemers aan de Herfstschool, samenbrengt. De overgang naar een duurzame manier van leven, naar een eerlijke wereld, waar rekening wordt gehouden met ecologische bovengrenzen en sociale ondergrenzen. Het geloof, en zelfs vertrouwen, dat de verstrengeling van ecologische en sociale uitdagingen juist de motor van de transitie kan betekenen (wat ook de energiecrisis opnieuw duidelijk maakt).

Over de doelstelling, een eerlijke wereld, bestaat grote eensgezindheid. Toch liggen op de manieren hoe we daar raken verschillende accenten. En dat is nodig. Zo verschilden Wim Van Lancker (KULeuven) en Dirk Holemans (Oikos Denktank) van mening over een aantal zaken.

Waar Wim pleit voor massale gedragsverandering, waarvoor beleid en draagvlak nodig is, pleit Dirk eerder voor een transformatieve systeemverandering. Ook het geloof in enerzijds ontgroeien en anderzijds groene economische groei, waar respectievelijk Dirk en Wim zich achter schaalden, bleek voer voor boeiende discussies. Hun doelstellingen vallen onder hetzelfde narratief, maar de visie is verschillend.

Gezien de complexe situatie van de klimaatcrisis, is er ook nood aan complexe oplossingen. Er moet op veel verschillende lagen gewerkt worden en het is juist die veelheid aan lagen die voor het overkoepelende narratief zorgt waar mensen zich in kunnen vinden.

© Matthias Somers

Daarom is het voor ons van cruciaal belang dat in het overkoepelende narratief van de rechtvaardige transitie nog steeds ruimte is voor verschillende verhalen. Deze willen we met de Herfstschool niet uitstrijken tot een passend geheel, maar juist belichten. Josefine Vanhille verwoordde het mooi tijdens haar workshop: "de rechtvaardige transitie is een platform om verschillende belangengroepen te verenigen in een alomvattende strategie". De eigenheid en verhalen van deze verschillende belangengroepen moeten bewaard worden.

Toch blijkt dit geloof omzetten in realiteit niet zo evident. Daarom gingen we na een theoretische voormiddag over op een praktische namiddag met werksessies. Met gesprekstafels over ongelijkheid, klimaat en mensen in armoede of werknemers moedigden we de deelnemers aan om die veelheid aan verhalen te erkennen en na te denken over hoe we ook mensen in armoede of werknemers in de klimaattransitie kunnen betrekken. Dit impliceert automatisch dat er ook nagedacht moet worden over welke verhalen we vergeten zijn. Heel passend werd Donella Meadows geciteerd: "We spreken niet over wat we zien, maar zien waarover we spreken."

Bovenstaande wil niet zeggen dat er geen eensgezindheid was over vele zaken. Zo werd op verschillende nagels meerdere keren gehamerd. Dat een rechtvaardige transitie niet alleen rekening moet houden met herverdelende of distributieve rechtvaardigheid (het eerlijk verdelen van de kosten en baten van de transitie), maar ook met procedurele rechtvaardigheid (transparantie en inclusiviteit van beslissingsprocessen) was één van die nagels.

Het is de missie van Reset.Vlaanderen, en zit in de core van de rechtvaardige transitie: burgers, en zeker mensen die vandaag niet of minder betrokken worden, mee aan het stuur van de transitie zetten. Alleen zo ontstaat er draagvlak voor die transitie. Het belang van participatie kwam terug in de sessies rond sociaal klimaatbeleid op lokaal niveau, maar ook in de werksessies rond ongelijkheid, klimaat en mensen in armoede of werknemers.

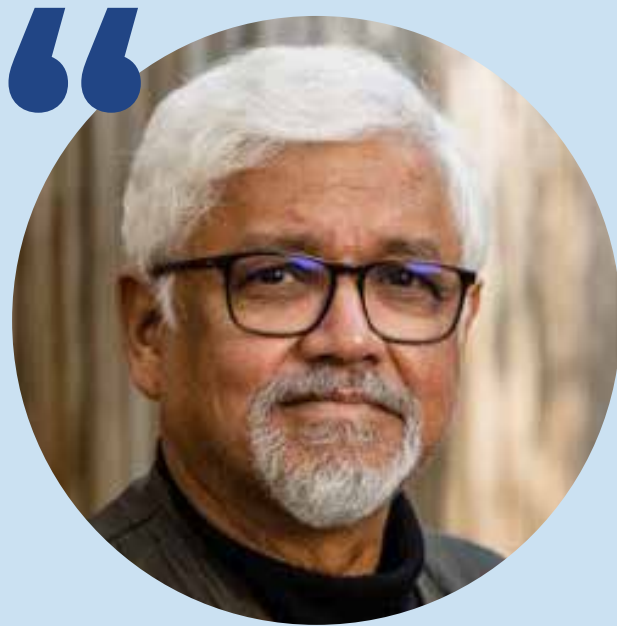
In het licht van het betoog voor meer participatie, was er een herhaaldelijk pleidooi voor publiek-civiele samenwerking en collectieve oplossingen. "Want, zorg dragen voor de eigen omgeving, kan ideologieën overstijgen", aldus Dirk Holemans. Zo kan je bijvoorbeeld bij energiecoöperaties zien dat er heel veel verschillende mensen zijn aangesloten. Verschillende burgerinitiatieven sloten zo ook aan bij de werksessie rond sociaal klimaatbeleid op lokaal niveau voor NGO's van De Transformisten.

Als we de sprekers mogen geloven, staan er veel verschillende olifanten in de kamer. Voor Wim Van Lancker was dat economische groei, voor Leen Smets armoede en voor Jos Geysels gewoonten, gedragingen, denkpatronen en economische belangen. Een veelheid aan verhalen waarmee we tijdens de Herfstschool proberen te verbinden in verscheidenheid. Tot volgend jaar!

Karel Pype, Reset.Vlaanderen

Amitav Ghosh

Verhalen Ecopolis

Koloniaal denken remt oplossingen voor klimaat

Westerse landen denken dat ze kunnen ontsnappen aan de gevolgen van de klimaatcrisis, maar dat is uiteraard een illusie. Het zorgt er wel voor dat ze slechter zijn voorbereid op de gevolgen, zegt Amitav Ghosh.

De Indiase schrijver Amitav Ghosh opende Ecopolis op 1 september. Hij ging in gesprek met Gie Goris in Bozar. Ghosh debuteerde in de jaren 80 als romanschrijver, maar ging zich gaandeweg ook toeleggen op essays, waarin het klimaat een steeds grotere rol speelt. Hij buigt zich vaak over de rol van literatuur en kunst, omdat hij vindt dat die onvoldoende aandacht schenkt aan de urgentie van de klimaatcrisis, waardoor veel mensen de crisis ook niet als urgent ervaren. Dat was het uitgangspunt van zijn essayboek 'Te groot om ons voor te stellen' (oorspronkelijke titel: The Great Derangement), al ziet hij de jongste jaren wel wat beterschap.

Sinds 2018 zag hij het besef groeien dat de crisis heel ernstig is. Maar het echte probleem ligt bij het establishment, ook in de kunst en de literatuur. Daar gaat het vaak over geld, de uitgeefwereld is erg elitair en conservatief, veel meer dan de schrijvers zelf. Het probleem ligt bij de gatekeepers.

Ghosh legt een hele duidelijke link tussen de erfenis van het imperialisme en kolonialisme en de klimaatcrisis. Die erfenis beïnvloedt nog steeds het denken in het globale Noorden. Want in het noorden 'geniet' men van de vruchten van economische groei, die mede zijn te danken aan de ecologische vernietiging. Dat terwijl de armeren en inheemse bevolking in zuidelijke landen er het slachtoffer van zijn.

Omdat het zuiden nu al vaker wordt getroffen door klimaatrampen, heeft de bevolking enige expertise opgebouwd in het voorkomen en bestrijden van die rampen. Dat is expertise die westerse landen niet hebben, waardoor ze veel slechter zijn voorbereid op komende rampen. Hij verwijst daarbij naar de chaos bij de orkanen Katrina en Sandy, die respectievelijk New Orleans en New York troffen in 2005 en 2012.

"Anders! Betaalbaarder! Duurzamer! Properder! Eerlijker! Circulairder!"; klinkt het in ieder Vlaams gezin en in ieders bedrijf. De noodzaak aan een algemene (ecologische) transitie is actueler en urgenter dan ooit ter voren. Vlaanderen future proof maken staat al jaren torenhoog op de agenda van de ACLVB. Wij beseffen maar al te goed wat er allemaal op het spel staat en dat een (ecologische) transitie grote uitdagingen met zich meebrengt, maar ook kansen biedt. Deze transitie dient wel rechtvaardig te verlopen, daar plooiën we ons dubbel voor. Volgens ons DNA kan dit dan ook enkel via een goede sociale dialoog, sociale bescherming, arbeidsrechten en werkgelegenheid.

De ACLVB en haar leden willen mee, maar dat is vaak makkelijker gezegd dan gedaan. Burgers, werknemers én werkgevers zijn op zoek naar handvaten en kapstokken om deze transitie vorm te geven en vinden bij Reset.Vlaanderen een perfecte partner in crime. Ze kloppen er aan voor professioneel en betrouwbaar advies, vinden er opleidingen op hun maat en zijn blij dat ze deze moeilijke weg niet alleen moeten bewandelen. Reset creëert het o zo belangrijke draagvlak dat cruciaal is voor de slaagkans van elke beslissing."

Gert Truyens – Vlaams gewestsecretaris ACLVB

"Omdat het zuiden nu al vaker wordt getroffen door klimaatrampen, heeft de bevolking enige expertise opgebouwd in het voorkomen en bestrijden van die rampen. Dat is expertise die westerse landen niet hebben, waardoor ze veel slechter zijn voorbereid op komende rampen."

Ghosh ziet in West-Europa veel woede en polarisering. Het besef dat het tijdperk van overvloed voorbij is, is er nog niet helemaal doorgedrongen. Hij ziet hier meer polarisering dan in bijvoorbeeld India of de Verenigde Staten.

De klimaatcrisis is dus ook een crisis van onze verbeelding. We kunnen ons gewoon niet voorstellen dat hier dergelijke rampen gebeuren. Dus is het moeilijk om ons een toekomst te verbeelden met en na die rampen. Verbeelden hoe die wereld er zal en kan uitzien is een culturele taak.

Ghosh ziet te veel factoren die in de weg staan van een overstap naar een koolstofarme economie. De geopolitieke machtsorde is verslaafd aan aardolie. Ondertussen versterken de bestaande ongelijkheden de crisis. Dus vraagt men zich in het Zuiden af: waarom zouden wij moeten minderen met uitstoot, terwijl het Noorden gewoon zijn zin blijft doen... ?

Maar de geopolitieke machtsverhoudingen worden gedomineerd door wat Ghosh bestempelt als een 'koloniale mindset'. Ook de leiders in het zuiden zijn verwesterd of het zijn afstammelingen van Europese kolonialen. Landen in het zuiden willen nu een deel van de macht, omdat die zo lang is misbruikt door het westen. Ook na de dekolonisatiegolf na de Tweede Wereldoorlog is nog veel rijkdom uit het zuiden naar het noorden gevloeid.

Genocide was niet het doel, maar wel een belangrijk onderdeel van kolonialisme. De grootste genocide ooit gepleegd is die op de native Americans in de VS. Dat wordt The Great Dying genoemd. En met die volkeren is ook hun kennis over landbouw en over omgang met de natuur en de aarde verdwenen. De levensstijl van de natives werd vervangen door een westerse, het werd letterlijk een 'New England', waarbij ook het landschap werd hertekend.

Dit doet zich tot op de dag van vandaag voor in de hele wereld, van Californië tot Australië. Het zijn net die delen van de wereld die het hardst worden getroffen door de klimaatcrisis. Kijk naar de Punjab in Pakistan, een regio die ooit is hervormd met dammen en kanalen, maar nu wordt getroffen door een grote zondvloed. Die dammen moeten ze nu afbreken, en de kanalen dempen.

Samen met de inheemse inwoners werden ook de dieren en het landschap 'vermoord', het was een grote verwoesting.

De aarde is als een olifant. Die kan je lang plagen en stoten uitdelen, het duurt een hele tijd voor zo'n logge olifant opstaat. Maar o wee als hij eenmaal opveert, want dan komt hij je halen, en het is een groot, sterk en snel beest!!

De aarde vecht nu terug, de olifant is aan het opstaan. We hebben nooit de controle gehad over de aarde, en dat maakt de planeet nu duidelijk. Niet de mensen hebben de controle, wel de planten en het hele levende organisme dat aarde heet. Wij zijn slechts een verzameling van micro-organismen die hier rondlopen. De echte catastrofe is dat we onszelf gedeeltelijk hebben ontmanteld, we hebben onszelf veranderd, waardoor we minder sterk zijn geworden. We zijn de ecologische kennis van veel inheemse volkeren kwijt, bijvoorbeeld de kennis over de controle van wilde vuren. Dus zullen we dat opnieuw moeten leren, maar het liefst wel een beetje snel.

We moeten daarbij niet rekenen op de inheemse volkeren, hen moeten we met rust laten en hun nog resterende tradities en kennis laten behouden. We zullen zelf nieuwe verhalen en rituelen moeten creëren om op en met de aarde te leven.

Dirk Vandenberghe, onafhankelijk journalist

NIEUWE SAMENZWEERDER

Franky De Kuysscher

Treinbestuurder NMBS
Vakbondsafgevaardigde ACOD Spoor

Nieuwe Samenzweerder Franky is best fier om dagelijks van op de eerste rij in de locomotief het land te doorkruisen. "Tegelijkertijd wil ik ook graag dat thema's zoals duurzaamheid of klimaatverandering hoger op de agenda komen te staan. Tijdens de bootcamp zette ik enkele concrete acties op, om zo de werknemers mee te krijgen in het duurzaamheidsverhaal."

"Eén van mijn eerste acties was het aanpakken van de welkomstpakketten bij ACOD in Oost-Vlaanderen", zegt Franky. "Die pakketten bestonden vaak uit plastic materialen, zoals drinkflessen. Die werden niet echt gebruikt. Daarom stelde ik voor om gerycleerde of circulaire producten te voorzien, of de nieuwe collega's de kans te geven om het bedrag van het welkomstpakket te storten aan een goed doel."

Onder de noemer 'De Nieuwe Samenzweeders' organiseert Reset.vlaanderen al enkele jaren opleidingstrajecten voor werknemers. Zo ondersteunen we hen om hun ideeën rond duurzaamheid, circulaire economie of klimaatverandering om te zetten in actie op de werkvloer.

Franky probeert via deze acties binnen zijn vakbondscentrale, maar ook via die militanten ook op de werkvloer bij de NMBS meer ruchtbaarheid te creëren rond het thema 'duurzaamheid'. "Ik ben er ondertussen zowel bekend als berucht, maar in positieve zin", knipoogt Franky. Hij merkt bijvoorbeeld dat mensen hem meer aanspreken over deze thema's.

Daarnaast is het 'Nieuwe Samenzweerderstraject' ook eerder een continue proces, dan een traject met een begin- en eindpunt. Mijn leerproces in het Nieuwe Samenzweedersverhaal is misschien wel vooral één van het bewandelen van verschillende paden om mijn doel te bereiken. Ik wil me niet teveel vastpinnen op één idee, maar op zoek gaan naar nieuwe mogelijkheden", sluit Franky af.

Roman Krznaric

Verhalen Ecopolis

© Jonas Verbeke

Roman Krznaric is een Britse publiekfilosoof die met 'De Goede Voorouder' een boek schreef over de manieren waarop we kunnen streven naar een duurzamer leven op en met de planeet. Tijdens het tweede luik van Ecopolis in Kortrijk onderbrak hij even zijn schrijfsabbat om voor het eerst te praten over zijn komende boek. Daarin gaat hij op zoek naar voorbeelden uit het verleden die ons kunnen inspireren om een andere toekomst te bouwen, weg van het consumentenkapitalisme.

Rond 1750 luisterde de Japanse hoofdstad Tokio nog naar de naam Edo. De stad telde begin 18de eeuw al een miljoen inwoners. Maar het was ruim tweehonderd jaar lang een circulaire economie, gebaseerd op het hout uit de omliggende bossen. "De stad Edo was even afhankelijk van hout als wij nu van fossiele brandstoffen, maar het vormde een perfect circulaire economie, waarbij hetzelfde hout op verschillende manieren werd gebruikt. Om huizen en infrastructuur zoals bruggen te bouwen, om handwerkmateriaal te maken, om huizen te verwarmen." Ook andere grondstoffen werden lang gebruikt en hergebruikt. De stoffen van hele mooie kimono's die werden gedragen bij feesten en ceremonies, werden nadien hergebruikt om meer dagelijkse kimono's te maken, en als die waren versleten werden ze vaak nog gebruikt als poetsdoeken.

"De oude Japanse hoofdstad Edo was even afhankelijk van hout als wij nu van fossiele brandstoffen, maar het vormde een perfect circulaire economie, waarbij hetzelfde hout op verschillende manieren werd gebruikt."

Edo was niet alleen een circulaire economie, het had ook elementen van een regeneratieve economie, waarbij de natuur voldoende tijd kreeg om zich te herstellen. Toen de bossen dreigden uitgeput te raken, vaardigden de shoguns een verbod op boskap uit en werd een programma gestart om nieuwe bossen aan te planten.

Hier zit een gelijkenis met wat Amitav Ghosh vertelde over "de grondstoffenvloek", een thema dat hij uitwerkt in zijn jongste boek *The Nutmeg's Case*: de Bandanezen leefden jarenlang dankzij de rijkdom die de nootmuskaatboom hen verschaftte, tot koloniale overheersers beslisten om het op een kapitalistische manier aan te pakken. De boom die hen rijkdom had bezorgd, werd ook de ondergang van de Bandanezen.

En uiteraard kijkt Krznaric niet naar dit oude Japanse voorbeeld om het zomaar te kopiëren, hij ziet er wel inspirerende elementen in. "Dit voorbeeld leert ons dat een circulaire, regeneratieve economie mogelijk is op grote schaal. Het zou ons moeten inspireren om versneld van fossiele brandstoffen af te geraken."

Een van de grootste uitdagingen voor de toekomst wordt de toegang tot proper en drinkbaar water. "Hoe zorgen we ervoor dat er ook in 2040 nog water uit de kraan vloeit?", vraagt Krznaric zich af. Toegang tot water is altijd een grote bekommernis geweest, en een bron voor conflicten. Zo herinnert hij eraan dat de zesdaagse oorlog die Israël in 1967 begon tegen zijn Arabische burens, ook grotendeels ging om de toegang tot water. Syrië dreigde er immers mee om dammen te bouwen en een zijrivier van de Jordaan te kanaliseren, waardoor Israël twee derde van het Jordaanwater zou verliezen. Terwijl Israël net daarvoor een groot kanaal had gebouwd om het Syrische Jordaanwater om te leiden naar de Negevwoestijn, om daar het leven van migranten en kolonisten te faciliteren. Dat conflict leeft nog altijd voort, en wordt nu in toom gehouden door het project "Good Water Neighbours", een project van de NGO EcoPeace dat poogt om Israëli, Jordaniërs en Palestijnen vreedzaam te laten samenleven, omdat ze een gezamenlijk belang hebben bij het beschermen en beheren van hun ecologische bronnen en erfgoed.

Een inspirerend voorbeeld van hoe het anders kan ziet Krznaric in het watergerecht van Valencia. Iedere donderdagochtend komen aan het noordportaal van de kathedraal van Valencia een tiental mensen samen om te praten over het waterbeheer in en rond de stad. Iedere deelnemer vertegenwoordigt een kanaal, en deze traditie gaat al enkele eeuwen terug. Het overleg is noodzakelijk, omdat de meeste afwateringskanalen allemaal afhankelijk zijn van de Turia, een rivier met een zeer wisselend debiet. Daarom is overleg nodig om iedereen voldoende toegang te geven tot water voor de landbouw. Het watergerecht in Valencia is ondertussen uitgegroeid tot een toeristische attractie, waardoor velen denken dat het tot de folklore is gaan behoren. En hoewel er nieuwe wetten zijn en waterschappen om de toegang tot water te regelen, worden belangrijke discussies nog steeds beslecht tijdens het wekelijks watergerecht.

"Bij het watergerecht van Valencia vertegenwoordigt elke deelnemer een kanaal, een traditie die al enkele eeuwen teruggaat."

De traditie uit Valencia was een grote inspiratiebron voor de Amerikaanse econome Elinor Ostrom, auteur van het boek *Governing the Commons* (1990). Ze deed grootschalig onderzoek naar het gemeenschappelijk gebruik van natuurlijke bronnen en kwam tot de vaststelling dat dit zeker niet leidt tot overmatig gebruik en uitputting, zoals de populaire these van de "tragedie van de meent" ("tragedy of the commons") luidt. Ze kreeg hiervoor in 2009 de Nobelprijs voor economie.

Krznaric benadrukt dat als je de mensen echt betreft bij het beheer van hulpbronnen, ze altijd handelen in het algemeen belang.

Dirk Vandenberghe, onafhankelijk journalist

Kan je in elke job iets betekenen?

Verhalen Ecopolis

Medestanders zoeken voor de strijd tegen heersende systemen

Hoe kan je als individu een verschil maken in de strijd tegen de klimaatopwarming? Caroline Van Petegem van De Transformisten vroeg het aan drie activisten.

Kan je in elke job iets betekenen? Jérémy Désir-Weber probeerde het alleszins. Hij was lange tijd financieel analist bij de financiële instelling HSBC. “Ik heb wel geprobeerd om de bank van binnenuit te veranderen, of toch bepaalde aspecten ervan. Hier en daar lukte dat. Maar de algemene mentaliteit van een bank kan je niet veranderen, daarvoor ligt de focus te nadrukkelijk op groei.

Je kan je oversteken op bepaalde limieten wijzen, maar daar doen ze haast niets mee.” Hij nam uiteindelijk ontslag bij de bank, omdat hij zag dat ook veel zogenaamde ‘groene producten’ slechts een schaamlapje waren, een vorm van greenwashing.

Bij zijn afscheid schreef hij een open brief, om mensen vooral aan te sporen te blijven proberen. “Je kan een organisatie deels veranderen, en je bent nooit alleen, het gaat erom medestanders te vinden. Mijn doel was om mensen te helpen om misstanden aan te klagen en naar buiten te brengen, daarvoor heb ik nu ook een organisatie opgericht. Je kan de onrechtvaardigheden die je ziet en merkt onthullen, aanklagen. Daar helpen wij bij.”

Apolline Vranken juicht toe dat er organisaties zijn die mensen helpen om wantoestanden aan te klagen.

Zij richtte na haar studies architectuur het platform L'architecture qui dégenre op, waarmee ze aandacht vraagt voor de positie van vrouwen in de publieke ruimte en meer aandacht wil voor de rol van de vrouw in het vormgeven van de stad.

“Ik ben student maar ook activist”, zegt Vranken, “en ik moet daar een evenwicht in vinden. Want de wereld van de universiteit en het onderzoek evolueren soms traag. Er zijn zeker kansen, maar er zijn ook veel barrières. Er is zeker vooruitgang en die komt vooral van onderuit, vanuit de studenten zelf. We zijn nu vijf jaar na #metoo, en de zichtbaarheid van vrouwen en minderheden is zeker verbeterd, en er is meer aandacht voor de rol van vrouwen in bijvoorbeeld architectuur en stadsplanning. Dus ik ben wel optimistisch.”

Iemand die niet vanuit zijn job als activist actief is, is Thomas Goorden, de man die het PFAS-schandaal in Antwerpen onthulde. “Ik heb er niet bewust naar gezocht, het kwam op mijn pad. En als ik onrechtvaardigheid zie, dan wil ik in actie komen. Het is een keuze tussen mezelf zijn of dat onderdrukken.”

“Als ik onrechtvaardigheid zie wil ik in actie komen. Het is een keuze tussen mezelf zijn en dat onderdrukken.”

Thomas Goorden, activist.

Activisme is niet betaald, en Goorden kwam in het nieuws toen hij daar kritische vragen bij stelde. Hij vond het raar dat hij met Zuhair Demir en met anderhande goedbetaalde bedrijfsmensen rond de tafel moest gaan zitten om zijn expertise en bevindingen te delen, terwijl hij de enige was die daar niet voor werd betaald. “Want eigenlijk doe ik hier het werk van de overheid, de regering. Ik verricht hun werk, maar ik ben niet welkom bij de mensen die de

Oosterweelverbinding willen bouwen. Maar op den duur konden ze ons niet meer negeren, ook juridisch niet, want we kregen gelijk van de rechter. Vervolgens kregen we de ‘sunshine treatment’, ons werd gevraagd wat we dan precies wilden. Toen zei ik: we gaan niet onderhandelen, want jullie worden allemaal betaald, jullie hebben voldoende tijd om de zaak te rekken, en wij zijn onbetaalde vrijwilligers. Als we nu gaan onderhandelen, dan worden wij uitgeknepen als citroenen. Wij willen compensatie voor de tijd die we in dit dossier steken. Iedereen was geschokt door die vraag, maar uiteindelijk zei de minister wel ja. Terwijl we in de pers natuurlijk wel werden geframed als goldiggers.”

Het illustreert volgens Caroline Van Petegem het belang van zelfzorg bij activisten. Vranken beaamt: “Dat is zeer belangrijk. Dat is ook wat we willen met feministische architectuur, hoe je wandelt, hoe je beweegt in een stad, bijvoorbeeld met een kind, dat heeft ook veel te maken met hoe zorgzaam die stad is ingericht. Je moet voldoende ruimte creëren voor iedereen.”

“Hoe je wandelt, hoe je beweegt in een stad, bijvoorbeeld met een kind, dat heeft ook veel te maken met hoe zorgzaam die stad is ingericht.” - Apolline Vranken, feministische architecte

Ook Jérémy Désir-Weber ziet een parallel met zijn situatie. “Ik wilde niet gewoon opstappen. Ik wilde me uitspreken, en dat is ook een vorm van zelfzorg. Daar is wel een beetje moed voor nodig, want je weet nooit wat je over je heen krijgt. Maar ik zie het nog ruimer: over jezelf leren, je familie en de planeet, dat is ook een vorm van zelfzorg. Leren over de planeet en de grondstoffen die je gebruikt, dat gaat net over een maatschappij die goed voor zichzelf zorgt.”

Beeld uit het project ‘What is work?’ op ecopolis © Jonas Verbeke

Inspiratie

Caroline Van Petegem wil graag weten welke verhalen en storytellers inspirerend zijn.

Apolline Vranken: “Ik raakte heel erg geïnspireerd door een feministisch essay van Denise Brown over feministische architectuur. Zij was een partner van een andere architect, die voor hun gezamenlijke werk wel een prijs kreeg, maar zij niet. Daarop ging ze schrijven, er volgde zelfs een petitie door studenten, in 1977. Dat vond ik ongelooflijk inspirerend, ik wilde die vrouwelijke visie op architectuur ook delen. Die is trouwens al erg oud, je kan stellen dat het begon met de begijnhoven hier in onze streken, een vorm van proto-feminisme. Die begijnen waren echte revolutionairen. Ik hoop dat ik nog andere rolmodellen zal vinden, maar ik probeer ondertussen de architectuur van binnenuit te veranderen, met daden en met het vertellen van die feministische verhalen.”

“Over jezelf leren, je familie en de planeet, dat is ook een vorm van zelfzorg.”

Jérémy Désir Weber,
voormalig financieel analist HSBC.

Thomas Goorden werd vergeleken met De Kat, een populaire jeugdserie uit de jaren zeventig, waarin een milieuactivist die vermomd is als kat het opneemt tegen een malafide, vervuilende ondernemer. “Dat is heel toevallig gekomen. Van iemand uit de milieubeweging kreeg ik te horen dat ik te veel het woordje “ik” gebruikte in mijn mails en acties. Ik vond dat die man een punt had, ook al was zijn opmerking wel confronterend. Maar ik heb “ik” toen uit mijn vocabulaire geschrapt, bijvoorbeeld in mijn berichten op facebook. Het was de schrijver Jeroen Olyslaegers die me vervolgens De Kat doopte, en ik heb dat overgenomen. Het is een narratief trucje, maar het is bijna de enige mogelijkheid om dit verhaal te vertellen.

Daarom heb ik mijn boek ook zo geschreven, het is dus zeker geen autobiografie, het is eerder een avonturenroman.” Apolline Vranken: “Als je academisch schrijft, mag je ook geen ik gebruiken. Dat is niet altijd gemakkelijk, zeker vanuit een feministische visie. Of je moet gaan schrijven in het koninklijk meervoud.” Jérémy Désir-Weber merkt op dat activisten het vaak opnemen tegen zeer dominante krachten uit het kapitalisme. Hij heeft zijn roots op het eiland Martinique, en raakte geïnspireerd door de verhalen van de marrons, tot slaaf gemaakte lokale bewoners die tijdens de koloniale periode uiteindelijk de plantages ontvluchtten en ergens anders probeerden een bestaan op te bouwen. Marrons vond je zowel op het Afrikaanse continent als in de Caraïben. “Dat waren echt heel moedige mensen, hun verhalen vond ik erg inspirerend.

Het leert me dat er veel vormen van protest en activisme kunnen samengaan, maar dat we wel moeten samenwerken. Er zijn veel manieren om de dominantie van het kapitalisme te bestrijden, de Marrons leerden ons dat al.”

“Samenwerken is zeker belangrijk, en ook subjectief spreken kan erg sterk zijn”, vult Apolline Vranken aan. Storytelling kan mensen raken, kan erg affectief en dus effectief zijn. Ronald Reagan was de eerste die het gebruikte als een politiek instrument. We moeten niet aarzelen om dat ook te doen: marketing, data, fictie, we moeten alles gebruiken om ons verhaal te vertellen, en verschillende verhalen samen te brengen.”

“Zijn we niet al erg verbonden?”, vraagt Thomas Goorden zich af. “We wisselen al heel veel ideeën uit, ook al vecht ik soms in mijn eentje, ik voel me wel een onderdeel van een gemeenschappelijke strijd. Er zijn natuurlijk wel wat tegenstrijdigheden of conflicten, maar is dat erg? Er is veel debat, en dat is vaak de moeite. Als Apolline vertelt over feminisme, dan zit ik achterover en luister, en ik probeer bij te leren. En ik ben me bewust van die andere en vele problemen, maar ik vind het wel moeilijk om ze allemaal te integreren in mijn verhaal.”

Dirk Vandenberghe, onafhankelijk journalist

Reset.Vlaanderen heeft de voorbije 2 jaar het thema rechtvaardige transitie stevig op de kaart gezet en onze kennis erover verruimd. Reset.Vlaanderen deed dit steeds samen met de leden uit haar netwerk. Reset.Vlaanderen had daarbij aandacht voor uiteenlopende sectoren (van zorg tot industrie) en ging ook op zoek naar concrete werkwijzen om rechtstreeks met werknemers en hun vertegenwoordigers rond de noodzakelijke transitie van hun organisatie en hun bredere leefwereld aan de slag te gaan.

De noodzaak van een rechtvaardige transitie wordt steeds breder gedragen. Ook het beleid gaat meer en meer die richting uit. Maar voldoende is het nog lang niet. Daarom moet Reset.Vlaanderen op de ingeslagen weg verdergaan. Door het debat over rechtvaardige transitie te blijven aanzwengelen. Door onze kennis erover te blijven verruimen. Maar ook door toe te stappen naar de groepen in onze samenleving die het meest nood hebben aan een rechtvaardige transitie en hen daarbij begeleiden. **Het ACV** zal Reset.Vlaanderen in dit opzet actief blijven steunen.

Ann Vermorgen, nationaal secretaris ACV

DUBBELINTERVIEW ECOPOWER / RESCOOP

Iedereen mee met wind op zee

Burgercoöperaties die investeren in hernieuwbare energie zijn populair. De energiecrisis bevestigt het belang om hernieuwbare energie in eigen handen te houden. Alleen op die manier is een stabiel en eerlijk tarief in de toekomst mogelijk. We gingen in gesprek met Philippe Awouters en Tom Willems van respectievelijk REScoop Vlaanderen en Ecopower cv. "Hadden we bij elke windturbine in Vlaanderen de mogelijkheid gehad burgers te laten participeren, dan konden we nu vijf keer zoveel coöperanten beleveren."

Het model van REScoop.Vlaanderen is duidelijk: leden, of coöperanten, zijn zowel aandeelhouder als gebruiker. Dat wordt ook een hernieuwbare energiegemeenschap genoemd. Burgers treden toe tot een energiecoöperatie vanuit een gemeenschappelijke behoefte: de productie en het gebruik van lokale, duurzame en betaalbare energie. Het model is gebaseerd op de economie van de commons, of het gemeenschappelijk beheer van bijvoorbeeld de zon en wind.

Philippe heeft, met een verleden in lobbying en lokale besturen, mee de lokale burgercoöperatie voor energie Vlaskracht opgericht en zetelt in de Raad van Bestuur van REScoop.Vlaanderen. Daar heeft hij mee aan de kar getrokken om te zorgen dat burgercoöperaties voor energie rond offshore windenergie gingen werken.

Tom is projectingenieur en bestuurder bij Ecopower cv. Namens Ecopower cv is hij ook afgevaardigd als bestuurder bij Seacoop cv - een nieuwe Belgische coöperatie voor windturbines in de Noordzee. Daar gaat ook zijn focus, voor het komende jaar, naar de participatie van burgers in windenergie op de Noordzee.

Kunnen jullie kort de organisaties waar jullie voor werken voorstellen?

Tom: Ecopower is een coöperatieve vennootschap, een bedrijf waar je aandelen van kan kopen. Ondertussen hebben bijna 65.000 burgers een aandeel gekocht. Zij verwachten dat Ecopower dat geld in hernieuwbare energieprojecten investeert, en dat zij het product van die investering, energie, kunnen gebruiken. Wij bestaan dankzij die 65.000 burgers die mee participeren en Ecopower controleren op democratische wijze.

Philippe: REScoop.Vlaanderen is de Vlaamse federatie van burgercoöperaties voor hernieuwbare energie. Ons hoofdmotto is samenwerking. Voor de 21 lokale burgercoöperaties achter REScoop.Vlaanderen volgen wij het beleid op, nemen we standpunten in, en doen we lobbywerk. Twee jaar geleden lanceerden we de hashtag #burgerenergie en de website burgerenergie.be. Daarmee zetten we gezamenlijke communicatieacties op. Het is de bedoeling dat mensen daar zo snel mogelijk de weg vinden naar hun lokale burgercoöperatie.

Kan je bij alle energiecoöperaties stroom afnemen en de organisatie mee democratisch beheren?

Tom: Wij onderscheiden ons van financiële coöperaties, zogenaamde FINcoops, die een andere finaliteit tot doel hebben. Financiële coöperaties bieden een beleggingsproduct aan. Mensen die willen investeren in hernieuwbare energie om daar rendement uit te krijgen, kunnen bij een financiële coöperatie terecht. De FINcoop is geen eigenaar van de productiemiddelen, die financiering gebeurt veelal via een achtergestelde lening, er is geen medezeggenschap van burgers, en burgers kunnen het product - energie - niet gebruiken. Wij staan voor het model van rechtstreekse participatie. Dat wil zeggen dat we de energie, het eigenaarschap over de productiemiddelen en de controle in eigen handen houden.

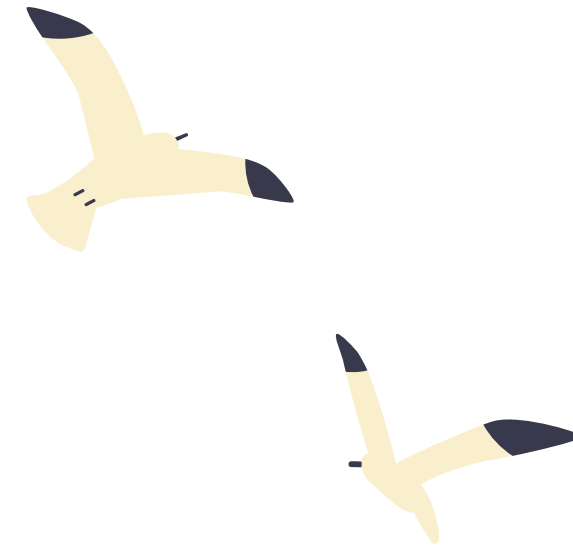
Kunnen energiecoöperaties een oplossing bieden voor de energiecrisis?

Tom: De huidige situatie toont aan dat we daar een oplossing voor kunnen bieden, maar in beperkte mate. De productie en de levering moeten in evenwicht zijn. Als we te veel nieuwe aandeelhouders en klanten toelaten, dan kunnen we die niet allemaal beleveren met de energie die we zelf opwekken en moeten we die energie op de markt aankopen tegen de hoge marktprijzen. Daarom hebben we een klantenstop moeten invoeren.

Het is nu wel duidelijk dat het belangrijk is om productiemiddelen in eigen handen te houden, en op die manier een fair en stabiel tarief tarief te kunnen bieden naar de toekomst toe. Een model waar burgers mede-eigenaar worden van de hernieuwbare energie in hun omgeving, is een model dat maatschappelijke meerwaarde heeft.

© Hans Hillewaert

Had een beter beleidskader voor energiecoöperaties de schok van de energiecrisis kunnen dempen?

Philippe: Ja. Eigenlijk is er kapitaal voldoende, maar niet genoeg projecten. Op dit moment zijn 4% van de windturbines in het bezit van burgers. Dat zou een veelvoud moeten zijn. Al een aantal jaren trachten we ervoor te zorgen dat burgers lokaal kunnen mee participeren in de bouw en het beheer van nieuwe windturbines. Blijkbaar geen gekke vraag: in Wallonië is er de verplichting voor ontwikkelaars om 25% van de windturbines open te stellen voor rechtstreekse burgerparticipatie. In Nederland gaat het zelfs over 50%.

Tom: Het is inderdaad zo dat wij met heel wat projecten moeilijkheden hebben om een vergunning te krijgen. Meerdere windprojecten zitten meer dan 5 jaar vast in beroepsprocedures. Als het gaat over windenergie op land, is er ook een harde strijd geleverd rond opstalrechten. Voor landbouwgronden die geschikt zijn voor windturbines komen projectontwikkelaars vaak langs en bieden zeer hoge prijzen, tot 40.000 euro per jaar en zelfs meer. Grondeigenaars en projectontwikkelaars worden tegen elkaar uitgespeeld. De ongelijke verdeling van de lusten en lasten van het windproject ondergraft het draagvlak voor windenergie.

Philippe: Dus, hadden wij bij elke windturbine in Vlaanderen de mogelijkheid gehad burgers te laten participeren, dan konden wij nu vijf keer zoveel coöperanten beleveren. En daarom, omdat er minder kansen zijn op land, moeten we nu ook de kans grijpen om op zee te gaan.

Wat zou dan de rol van de overheid moeten zijn?

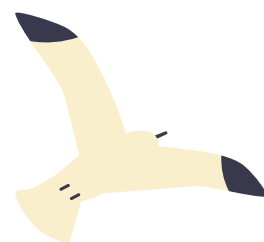
Tom: Er is de overheid, de markt en burgers. Dat is een driehoeksverhouding. In het klassieke economische denken gaat het over de overheid en de markt, een lineaire relatie. Als burgers eisen wij een rol op in dit speelveld, zowel op democratisch als op economisch vlak.

De overheid werkt al vaak samen met private partijen, via publiek-private samenwerkingen. Waarom zou een overheid niet kunnen samenwerken met zijn eigen burgers? Dan kom je eigenlijk tot een model van publiek-civiele samenwerking. Daar staan wij echt voor open, om samen met lokale overheden iets uit de grond te stampen en lokaal te gaan beheren.

Voor mij heeft de overheid een faciliterende rol. Er zijn nu de Europese richtlijnen voor hernieuwbare energiegemeenschappen, die kunnen dienen als kapstok om het faciliterend kader te ontwikkelen.

Er zijn plannen om een nieuw windmolenpark in de Prinses Elisabethzone op de Noordzee te bouwen. De federale regering wil ook een deel van de windmolenparken op zee in burgerhanden houden. Hoe staat het daarmee?

Philippe: In 2019 heeft het Koninklijk Besluit rond de nieuwe zonering beslist dat burgerparticipatie één van de criteria wordt bij de aanvragen tot het bekomen van een domeinconcessie voor de bouw en de exploitatie van de windmolenparken in de Noordzee. Wij zijn op die kar gesprongen en hebben de overheid geadviseerd hoe dat zou kunnen gebeuren. Dat is mooi, maar natuurlijk zijn we nog altijd niet zeker of we daar bij zullen zijn. De concurrentie is bikkelhard en dat speelt ons wel parten.

Burgerparticipatie wordt één van de criteria op de aanvragen tot het bekomen van een domeinconcessie. Welke criteria zijn er nog? En hoeveel gewicht wordt er gegeven aan het onderdeel burgerparticipatie?

Tom: Zoals het er nu uitziet zullen er 10 van de 100 punten naar burgerparticipatie gaan. Volgens Europese regelgeving moeten 70 punten naar competitiviteit gaan: wie de laagste prijs biedt, krijg de meeste punten. Daarnaast kunnen nog 30 punten naar andere criteria gaan. Eén van die criteria is burgerparticipatie, maar er is ook innovatie, lokale voordelen, ...

Voor de burgerparticipatie is het echter belangrijk een onderscheid te maken tussen burgerparticipatie als beleggingsproduct en rechtstreekse

© Dennis Schroeder

burgerparticipatie. Wij staan uiteraard voor de rechtstreekse burgerparticipatie, maar op dat stukje van de burgerparticipatie, de hernieuwbare energiegemeenschappen, zouden maar vijf punten staan. Dat is weinig. Wij vinden dat die hernieuwbare energiegemeenschappen, zoals het REScoop model, een grote maatschappelijke meerwaarde hebben, en je daar dus ook meer punten aan mag geven.

Jullie brengen binnenkort twee studies uit. Een eerste studie gaat over de barrières van burgerenergie op zee. Kunnen jullie al een klein inzicht geven in de belangrijkste resultaten?

Philippe: We zijn ervan overtuigd dat, dankzij dat economisch participeren, we het nodige kapitaal kunnen ophalen. Maar, wij willen niet alleen mee participeren in het kapitaal, we willen ook die energie naar onze coöperanten brengen. Sea to socket, van de zee tot aan het stopcontact.

Ten eerste zijn er financiële drempels. Is een contract met burgers wel even kredietwaardig als een contract met grote bedrijven? Ons punt is dat een groot bedrijf failliet kan gaan en kan delokaliseren. Maar de Belg gaat niet verhuizen, die blijft wel hier.

Hetzelfde met garanties: die worden vaak van de moederbedrijven gevraagd, maar wij hebben geen moederbedrijf. Dat zijn allemaal zaken waarvoor wij moeten kijken hoe we dat kunnen oplossen.

Daarnaast zijn we allemaal lokale burgercoöperaties. Onze sterkte is dat we dicht bij onze coöperant staan, maar het betekent ook dat de partijen zeggen dat ze niet met 34 burgercoöperaties één-op-één gaan onderhandelen. Daarom hebben we met die 34 burgercoöperaties de Seacoop cv opgericht.

Wat ook naar voor kwam is dat we als een goede huisvader moeten omgaan met de centen van onze coöperanten. Als wij enorme bedragen investeren om dat voor te bereiden en er is veel kans de domeinconcessie niet krijgen, dan zijn we Russische roulette aan het spelen. Daar vragen we dus ook meer zekerheid om er effectief bij te zijn. Zo kunnen we dat sociaal maatschappelijk luik invullen die die meerwaarde kan geven.

De studie rond de drempels is om ervoor te zorgen dat wij een even grote kans hebben als de andere partijen om effectief mee te doen.

De andere studie gaat over de meerwaarde van burger-energie op zee. Kun je daar wat meer over kwijt?

Tom: In eerste instantie moeten we kijken naar de hele energietransitie. Klimaatneutraal worden tegen 2050, daar staat een gigantische investering tegenover. Wie moet dat financieren? Wie gaat daar de voordelen uithalen?

We zien dat burgers eigenlijk wel bereid zijn om te investeren in iets dat duurzaam is, en dat er bovendien heel wat geld op de spaarboekjes staat. Als we de burgers kunnen overtuigen om mee te stappen in ons verhaal kunnen we ook veel sneller investeren in hernieuwbare energie.

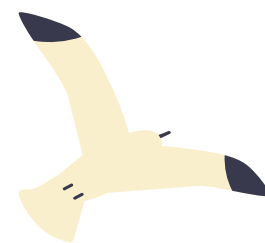
Die investeringen gaan over grote projecten, zoals nieuwe hoogspanningslijnen en windmolens op de Noordzee, maar ook over kleine investeringen bij de mensen thuis. Isolatie, vraagsturing, slimme toepassingen, ... Mensen moeten daarin begeleid

worden en de markt heeft vaak onvoldoende vertrouwen. Een energiegemeenschap straalt vaak meer vertrouwen uit, en gaat mensen sneller over de streep trekken om daar op een positieve manier aan mee te werken.

Zo ontstaat er ook een groter draagvlak voor de energietransitie.

Investerings, in bijvoorbeeld windturbines op land, worden veel positiever bekeken als je daar zelf hebt toe bijgedragen en ziet dat de geproduceerde groene energie ook lokaal verdeeld wordt.

Als het gaat over de meerwaarde, gaat het ook over de verankering. Alle grote buitenlandse oliemaatschappijen staan klaar en willen mee investeren in windenergie op de Noordzee. Dat gaat over onze wind waarvan de opbrengsten wegstromen naar buitenlandse hoofdkwartieren en misschien zelfs naar waterstofproductie. Laat ons zorgen dat de meerwaarde lokaal blijft en gebruikt wordt om de lokale werking rond de energietransitie op te zetten. Daar staan REScoops voor: collectief maatregelen nemen om het energiegebruik van huishoudens te beperken, investeren in de elektrificatie van energiediensten zoals het gebruik van warmtepompen of elektrische deelmobiliteit, programma's uitwerken rond slimme vraagsturing eventueel met gebruik van een wijkbatterij, het ontwikkelen van warmtenetten, ... Door burgers sterker te betrekken wordt de energietransitie versneld en krijg je lokale voordelen. Je zou deze meerwaarde dan ook kunnen berekenen op nationaal niveau, bijvoorbeeld qua CO2-winst of wat het zou betekenen voor de Belgische handelsbalans. Het potentiële multiplicator van burgerparticipatie in de offshore valt niet te onderschatten. Laat ons die kans grijpen en onze energie in eigen handen houden.

Ik heb nog een laatste vraag: energiecoöperaties zijn een fantastisch model, maar de leden behoren vaak tot de hogere middenklasse. Welke kansen bestaan er om ze meer sociaal toegankelijk te maken?

Tom: Dat is inderdaad een aandachtspunt omdat bij het coöperatief ondernemen het economisch participeren belangrijk is. Om economisch te participeren moet je op de hoogte zijn en een beetje betalen - 250 euro voor een aandeel bij Ecopower. We bereiken dat doelpubliek van mensen die slecht geïnformeerd zijn en in energiearmoede leven niet zo gemakkelijk. Er bestaat wel de mogelijkheid om het aandeel gespreid in de tijd te betalen. En in vergelijking met het voordeel op de elektriciteitsfactuur en de dienstverlening, is die 250 euro snel uitgespaard. Bovendien blijft het aandeel zijn waarde behouden.

Aan de andere kant, als je naar de missie gaat kijken, zijn daar altijd sociale doelstelling bij. Diensten aan de gemeenschap zijn van belang. Dat wil eigenlijk zeggen dat de burgercoöperaties voor hernieuwbare energie (REScoops) zoeken naar projecten die tegemoet komen aan de sociaal zwakkeren. Al is het maar zoeken naar manieren hoe we toch zonnepanelen kunnen leggen op huurwoningen, of het aanbieden van elektrische deelmobiliteit.

Om energiearmoede aan te pakken is een goede samenwerking met de gemeente nodig. In Eeklo, waar Ecopower meerdere windturbines heeft op gronden van de stad, loopt momenteel een pilootproject waar Ecopower de rol van sociaal leverancier op zich neemt. We proberen daar te komen tot een formule waar de gemeente zich borg stelt voor haar inwoners die in energiearmoede leven door het aandeel te prefinancieren. Binnenkort zullen we daar meer over kunnen vertellen.

Interview: Karel Pype, Reset.Vlaanderen

Samen sterk, onder dat motto verenigt **het ABVV** in Vlaanderen zijn leden. Door samen op te trekken en werk te maken van collectieve oplossingen ga je sneller en verder en neem je iedereen mee. Dat klikt met de missie van Reset.Vlaanderen: het middenveld verenigen om Vlaanderen groener, socialer en eerlijker te maken. De gedeelde expertise, overtuigings- en organisatiekracht van de sociale middenveldorganisaties inzetten om van koers te veranderen richting een klimaatneutrale en circulaire economie met werkbaar werk en een degelijk loon. Dat leverde al mooie projecten op, zoals De nieuwe samenzweerder, dat werknemers versterkt om in hun bedrijf een hefboom te worden voor de circulaire economie.

De energiecrisis maakt de omvang van de uitdagingen nog eens duidelijk. Enkele grote energiebedrijven maken veel winst met fossiele brandstoffen terwijl veel huishoudens de rekeningen niet betaald krijgen en geen geld hebben voor de oplossing: een energiezuinige en klimaatvriendelijke woning. De Vlaamse overheid doet te weinig, getuige de lange wachtlijst voor een sociale woning. Het is dan ook meer dan welkom dat Reset.Vlaanderen de krachten bundelt in een project voor de wooncrisis en de energiefactuur. Daar doen we graag aan mee.

Eén van de trainingscentra van ULEX ligt in een piepklein dorpje midden in de bergen.

UIT HET NETWERK

ULEX: bijleren in de Spaanse Pyreneeën

Eén van de locaties van ULEX bevindt zich in zo'n klein dorpje dat bijna uitgestorven is. "Je komt er een week in alle rust terecht, wat je echt de ruimte geeft om na te denken over hoe je alles wat je leert kan gaan toepassen", stelt Tom, projectmedewerker bij Reset.Vlaanderen. Tom volgde er in het voorjaar van 2022 een 'strategy training'. Hij kreeg verschillende methodieken aangereikt om een project van A tot Z te organiseren. 'Je krijgt ook echt de ruimte om tussen de sessies door te genieten van de natuur, of een wandeling te maken met andere deelnemers. De combinatie van soms wel intensieve sessies met de nodige rustmomenten zorgt voor een mooie balans'.

Ook Bart Turrekens, die werkt voor energiecoöperatie Energient, en Caroline Van Peteghem (De Transformisten) volgden in de loop van 2022 via Reset.Vlaanderen een opleiding bij ULEX. Bart liet zich inspireren door een training rond 'leaderful organising'. Er werd tijdens de opleiding gefocust op een aantal zaken die hij zowel als persoon en professioneel heel interessant vond. Bart: er werd gefocust op hoe allianties kunnen gevormd worden tussen verschillende organisaties, maar ook op fenomenen zoals activism burn-out'.

Reset.vlaanderen zet al sinds jaar en dag in op het ontwikkelen van opleidingen. Zo trachten we doelgroepen die vergeten worden in de transitie meer inspraak te geven. Denk maar aan werknemers, die we via het opleidingstraject 'De Nieuwe Samen-zweerdere' tools in handen geven om op de werkvloer actie te ondernemen rond thema's zoals duurzaamheid en klimaatverandering. Daarnaast werken we ook samen met andere opleidingscentra. Zo zetten we onze voelsprietten op, maar willen we bovenal het netwerk van Reset.Vlaanderen een opleidingsaanbod brengen om zich te laten inspireren, en kaders aan te bieden om de transitie te realiseren. Eén van die opleidingscentra is Ulex, verscholen in een vallei in de Spaanse Pyreneeën.

Wie zich inschrijft voor een opleiding bij Ulex via Reset.Vlaanderen, en ervoor kiest om vanuit Lleida, een stad in het noorden van Spanje, tot bij Ulex te geraken, wordt net voor aankomst al overdonderd. Het treintje dat vanuit Lleida behoedzaam omhoog slingert, tuft er bij wijze van verwelkoming door een majestueuze canyon die al net zo onbekend als onbemind is. Je komt terecht in een uitgestrekte vallei waar verschillende dorpjes uitgestorven zijn. Veel vroegere bewoners verhuisden vaak decennia geleden al naar grootsteden zoals Barcelona of Madrid, op zoek naar jobs en een stabiel inkomen. Wat overblijft zijn enkele stadjes richting het hooggebergte, daartussen eist de natuur onvermijdelijk haar plaats terug op.

Waarom hij anderen zou aanraden een opleiding te volgen via Reset.Vlaanderen bij ULEX?

"We maken soms te weinig tijd voor introspectie. Naast bijleren over een onderwerp naar keuze, binnen een divers kader, is het prettig om stil te staan bij bepaalde thema's. Los van de inhoud, is het ook gewoon een kruispunt van mensen van overal in Europa. Van lobbyisten tot activisten, de interne drijfveren blijken vaak soortgelijk te zijn."

Deelnemers aan de opleiding 'Framing, Narrative and Story-based Strategy'

De voorbije jaren lezen als een rollercoaster: de corona-crisis en de oorlog in Oekraïne drukten ons met ons gezicht op de grenzen van ons huidige model -de financiële marge van mensen in onze samenleving wordt steeds kleiner. Milieuschandalen als PFOS maakten daarnaast duidelijk dat mens en milieu een kwetsbaar en kostbaar goed zijn. Bovenop dat alles luiden alarmbellen over klimaat en biodiversiteit luider dan ooit. Het huidige decennium is daarom cruciaal voor een ommekeer op ecologisch, economisch en sociaal vlak.

We zijn er in geslaagd meer dan ooit beleidsmakers op alle politieke niveaus mee te krijgen, maar moeten nu ook achterom kijken: zo veel mogelijk mensen moeten de vruchten kunnen plukken van duurzame oplossingen. Reset.Vlaanderen is daarom relevanter dan ooit: dit netwerk is de springplank om die rechtvaardige oplossingen vorm te geven. **Bond Beter Leefmilieu** is blij deel uit te maken van dit verhaal en kijkt vol verwachtingen naar de toekomst van deze beloftevolle organisatie.

Danny Jacobs, Algemeen directeur Bond Beter Leefmilieu

De waardevolle ontmoetingen in zo'n diverse groep is ook wat Caroline opviel. Zij volgde in het voorjaar van 2022 de opleiding 'Framing, Narrative and Story-based Strategy', omdat ze meer voeling wou krijgen met methodieken voor community building en storytelling. "Op zich vraagt het wel een tijdsinvestering, omdat je een week vrijmaakt voor een opleiding. Maar de kans om van elkaar te leren ligt een pak hoger dan wanneer je een studiedag of korte cursus volgt", stelt Caroline. "Ook de begeleiding si heel hartelijk en persoonlijk", vertelt Caroline. edereen krijgt de ruimte om op eigen tempo en vanuit de eigen passies bij te leren van de facilitatoren en de andere deelnemers. Ulex heeft een breed netwerk uitgebouwd, wat hen de mogelijkheid biedt

de vinger aan de pols te houden van de actuele politieke, sociale en ecologische uitdagingen'.

Ook Karel, beleidsmedewerker bij Reset.Vlaanderen, volgde recent de opleiding 'Framing, Narrative and Story-based Strategy'. "Er is voor elk wat wils: van trainingen rond strategie, leiderschap, tot eerlijke transitie en alternatieve economieën".

Ben je geïnteresseerd om in 2023 een opleiding bij Ulex te volgen via Reset.Vlaanderen? Voor leden van het netwerk bieden Reset.Vlaanderen en Ulex, via de steun van Erasmus+, gratis opleidingen aan in de trainingscentra bij ULEX, die open staan voor alle leden van het netwerk van Reset.Vlaanderen.

Meer info?

reset.vlaanderen/opleidingen-ulex

NIEUWE SAMENZWEERDER

Jeroen Pots

Vakbondsafgevaardigde ACV Puls
- ACV Vakcentrale voor bedienden, Application Developer bij Belfius Bank

Jeroen nam deel aan het Nieuwe Samenzweerderstraject, vanuit zijn passie voor duurzame energie. Zo verdiept hij zich in het werk en de kracht van energiecoöperaties. Jeroen: "Die link met duurzaamheid zit er bij mij automatisch in. Ik heb ook het geluk om bij Belfius te werken in een omgeving waar er veel ruimte is voor initiatieven, het bedrijf doet zelf ook al investeringen richting duurzaamheid."

"Ik legde de focus deels op infrastructuur. Ik heb een pak voorstellen opgesomd en die voorgesteld in de commissie MVO bij Belfius.

Daarnaast ben ik er vanuit mijn vakbondswerk van overtuigd dat een vakbond, vanuit de maatschappelijke rol die zij speelt, interessante stappen kan zetten. Mijn voorstelling van ideeën heeft ertoe geleid dat ik een centraal aanspreekpunt ben geworden voor mensen die vragen hebben of actie willen ondernemen rond duurzaamheid. Om acties op te zetten is het nodig een netwerk uit te bouwen. Om die reden apprecieer ik ook de nadruk die gelegd wordt in het Nieuwe Samenzweerderstraject op het bouwen en onderhouden van een netwerk", besluit Jeroen.

Onder de noemer 'De Nieuwe Samenzweeders' organiseert Reset.vlaanderen al enkele jaren opleidingstrajecten voor werknemers. Zo ondersteunen we hen om hun ideeën rond duurzaamheid, circulaire economie of klimaatverandering om te zetten in actie op de werkvloer.

2

UIT HET NETWERK

UIT HET NETWERK

Netwerk tegen Armoede bindt de strijd aan tegen energiearmoede

Interview Netwerk tegen Armoede

“Ik word kwaad als ik sommigen over mensen in armoede hoor spreken alsof ze zelf hun miserie opzoeken. Vaak zien we maar het topje van de ijsberg, maar mocht je zien wat daaronder zit, ga je beseffen wat de psychische overlevingsstrijd is die ze dagelijks moeten voeren”, vertelt een bevlogen Heidi Degerickx, coördinator bij het Netwerk tegen Armoede. Heidi is stevig geworteld in de armoedebeweging, maar ook Peter Heirman, die meeschuift aan tafel, heeft met zijn negen jaar ervaring als medewerker bij het Netwerk de nodige kilometers op de teller. Sinds afgelopen zomer werkt hij er als beleidsmedewerker wonen en energie. “Het was de bedoeling dat ik enkel het thema wonen zou opvolgen, maar de energiecrisis heeft ons in snelheid gepakt.”

“16% van de Vlamingen en 21% van de Belgen leeft in energiearmoede. In Vlaanderen hebben 15% van de eigenaars te kampen met energiearmoede, 32,3% van de private huurders en maar liefst 46% van de sociale huurders.”

Peter Heirman, beleidsmedewerker wonen en energie

“Het Netwerk tegen Armoede is een netwerkorganisatie van 57 armoedeverenigingen met diverse achtergronden. Onze missie is het bestrijden van structurele armoede mét en vanuit mensen in armoede. De vier thema’s waar we hoofdzakelijk rond werken zijn wonen, werk, onderwijs en inkomen. Maar er zijn ook enkele transversale thema’s waar we jaarlijks op inzetten, zoals bijvoorbeeld klimaat en diversiteit”, vertelt Heidi.

Dat die strijd tegen armoede een noodzaak blijft bewijzen ook de cijfers van de energiebarometer van de Koning Boudewijnstichting over energiearmoede. “Leven in energiearmoede betekent dat je meer dan de helft van je inkomen aan je lening of huur plus de nutsvoorzieningen zoals water, elektriciteit, gas, ... besteedt. Uit de barometer leren we dat 16% van de Vlamingen en 21% van de Belgen in energiearmoede leeft. In Vlaanderen hebben 15% van de eigenaars te kampen met energiearmoede, 32,3% van de private huurders en maar liefst 46% van de sociale huurders. Belangrijke kanttekening: dit zijn cijfers van 2020, nog voordat de energiecrisis in alle hevigheid losbarstte. De cijfers zijn nu al heel verontrustend, maar ik hou mijn hart vast voor de volgende barometer die gebaseerd is op de cijfers van 2022”, vertelt Peter.

Hoe dat komt? “Omdat inkomens van sociale huurders heel laag zijn en de kwaliteit van de sociale woningen vaak heel slecht”, legt Peter uit. “Dat zorgt misschien voor een lagere huurprijs, maar vaak voor torenhoge energiekosten. Het gaat om woningen met enkel glas, het ontbreken van dakisolatie, ... Het goede nieuws is dat we daar op heel korte termijn energiearmoede echt kunnen aanpakken en een enorme klimaatwinst boeken. Het slechte nieuws is dat daar nog een heel lange weg voor te gaan is. We moeten vooral inzetten op renovatie van bestaande sociale woningen en er moeten heel wat kwaliteitsvolle woningen bijgebouwd worden”, vertelt Peter.

“Momenteel staan maar liefst 182.000 gezinnen op de wachtlijst, terwijl er slechts 175.000 sociale woningen zijn”, vervolgt Heidi. “Op dit moment zijn er dus meer wachtenden dan sociale woningen.”

Nood aan structurele maatregelen

Het feit dat sociale woningen grondig gerenoveerd moeten worden, staat in schril contrast met hoe we sociale huurders en gezinnen in energiearmoede nu vaak aanpakken, vindt Heidi. “Ik ben vroeger heel vaak meegegaan op huisbezoeken waar de wind zo door het huis waaide en het hout van de ramen rot was. Dat we dan tegen zo’n gezinnen zeggen dat ze best wat folie achter de chauffage kleven en een spaardouchekop installeren, vind ik niet de juiste volgorde. Zo’n maatregelen zijn zeker niet nutteloos, maar het is in mijn ogen een foute aanpak die hen wil bijsturen op het individuele gedrag, terwijl er vooral nood is aan structurele maatregelen die écht iets doen aan het energieverbruik.”

“Er is nood aan structurele maatregelen die écht iets doen aan het energieverbruik. Het kleven van folie achter de chauffage of het installeren van een spaardouchekop bij gezinnen in armoede waar de wind door het huis waait zijn goedbedoelde initiatieven, maar dat vind ik niet de juiste volgorde.”

Heidi Degerickx, coördinator

“Op zich is het geen kwestie van een gebrek aan geld, maar het geraakt niet uitgegeven. Ondertussen ligt er al anderhalf miljard te wachten om te worden omgezet in stenen”, zegt Peter. “En dat terwijl elke gemeente een zogenaamd ‘bindend’ sociaal objectief moet realiseren, waarbij ze een minimum aantal sociale woningen op haar grondgebied moet tellen. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden is er in de praktijk weinig bindends aan het sociaal objectief. Gemeenten die het wel goed doen, krijgen dan weer geen financiering meer, omdat de overheid meer spreading wil. Maar ook in die gemeenten is vaak nog nood aan extra sociale woningen.”

Een andere reden waarom het geld blijft liggen is de lange doorlooptijd om een project in gang te zetten. “Er zit vaak zes à zeven jaar tussen de aanvraag en de effectieve bouw”, vervolgt Peter. “Bovendien zitten veel sociale verhuurmaatschappijen in slechte financiële papieren. Het huidige financiële model is op termijn niet meer haalbaar.”

Heidi: “Wat wij van minister Diependaele vragen is dat het bindend sociaal objectief ook effectief wordt afgedwongen, en dat er minder laks wordt omgegaan met gemeenten die liever geen sociale woningen op hun grondgebied zien.”

Ervaringsdeskundigen in armoede mee aan tafel

De crisis heeft er wel voor gezorgd dat er ook een aantal goede maatregelen zijn doorgevoerd, onder andere door gelobby van het Netwerk. Heidi: “Het feit dat er naast een verbreding en verhoging van de sociale toeslagen ook een indexering van het Groeipakket is gekomen, is een goede zaak. Wij vragen al twee jaar om een verhoging van het Groeipakket. Maar het is pas nu de energiecrisis ook de middenklasse treft, dat de politiek in actie schiet. Ook het linken van de EPC-waarde van huurwoningen aan het al dan niet indexeren van de huur is een goede maatregel, die de huurders in energie-inefficiënte woningen toch wat financiële bescherming biedt.

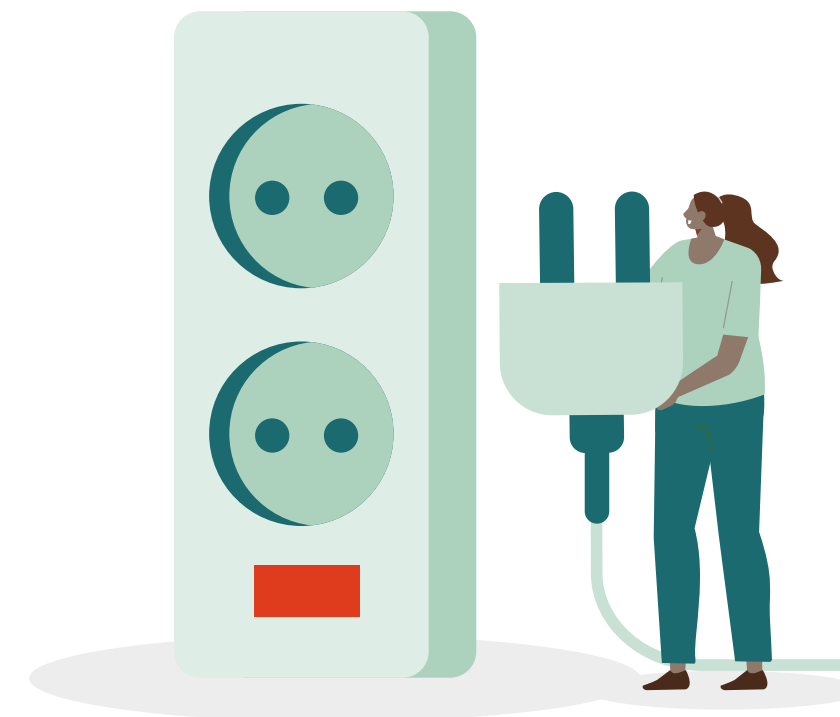
Daar was lang ook geen sprake van, omdat de overheid niet wou tussenkomen in de privéverhuur.”

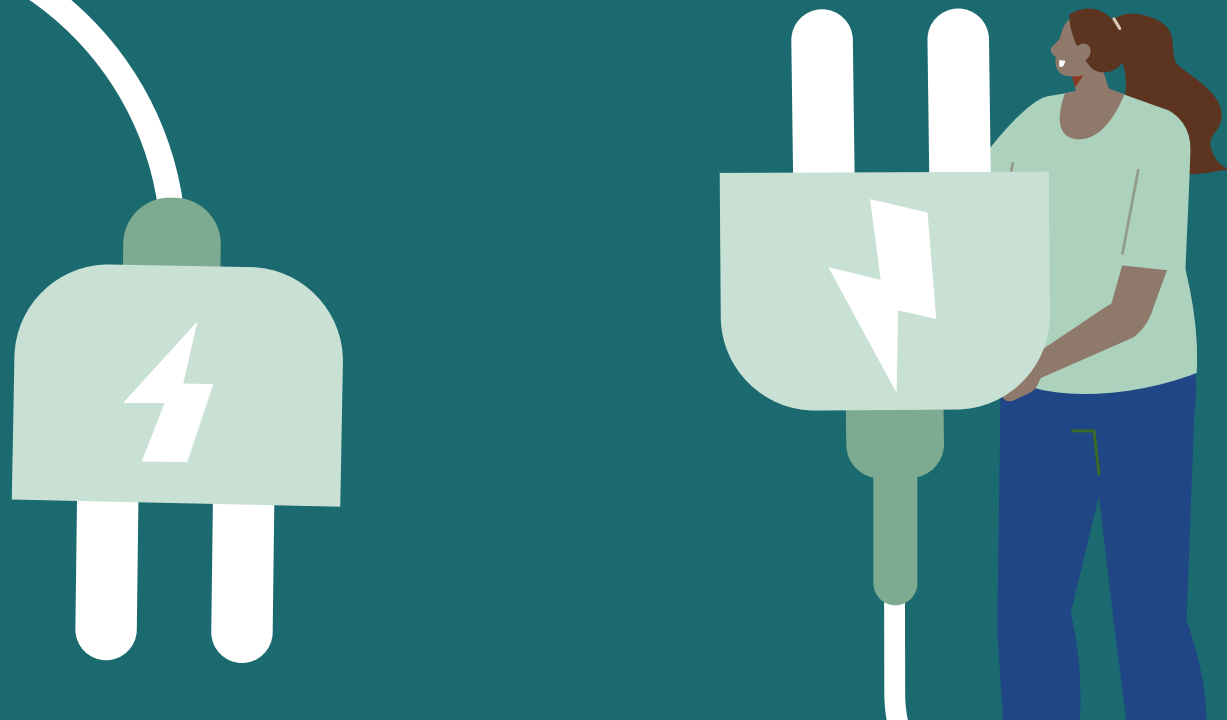
“Wij vragen al twee jaar om een verhoging van het Groeipakket. Maar het is pas nu de energiecrisis ook de middenklasse treft, dat de politiek in actie schiet.”

Heidi Degerickx, coördinator

Dat de beleidsaanbevelingen van het Netwerk gedragen worden door de armoedeverenigingen die lid zijn van het Netwerk, vinden Heidi en Peter een absolute voorwaarde. Doorheen het gesprek blijkt hoeveel aandacht ze besteden aan het betrekken van de leden. “We organiseren overlegdagen en forumdagen waarbij we onze lidverenigingen samenbrengen, maar in de eerste plaats gaan we heel vaak naar hen toe om het gesprek aan te gaan. Als er bijvoorbeeld nieuwe wetgeving beslist wordt, vertalen we dat richting de mensen met armoede-ervaring in onze verenigingen en laten we hen daarover met elkaar in discussie gaan. Daarop wordt ons standpunt dan gebaseerd. Maar ook omgekeerd vertalen we de signalen die vanuit de verenigingen komen richting het Vlaamse beleid”, zegt Heidi.

Peter: “Dat neemt wel wat tijd in beslag, maar we willen de mensen hier absoluut de tijd en de ruimte voor geven. We doen dit met en vanuit de stem van mensen in armoede.”

NIEUWE SAMEN- ZWEERDER

Piet Dossche

Vakbondsafgevaardigde ACV BIE
Taminco (Eastman Group)

Als Nieuwe Samenzweerder wil Piet het debat over klimaatverandering bij Taminco, een chemiebedrijf in de Gentse haven, meer laten leven. Piet: “Zo brengen we in kaart wat de bezorgdheden zijn, en geven we de werknemers ook een stem”. Om die doelstelling te bereiken ziet Piet twee wegen: een formele en een informele weg. De formele weg bewandelt Piet onder meer via de ondernemingsraad. Piet: “Ik probeer er enerzijds het thema klimaat hoger op de agenda te krijgen. Daarnaast is er in het bedrijf een werkgroep ‘klimaat’. Ik help de werkgroep mee te evolueren naar een plek waar werknemers met allerlei vragen rond klimaatverandering en duurzaamheid terecht kunnen.”

De informele weg bewandelt Piet onder andere via een klimaathoek. “Ik richtte een ruimte in het bedrijf in waar we kunnen spreken met elkaar over wat duurzaamheid voor iedereen op de werkvloer betekent.”, vertelt Piet. “De mosterd hiervoor haalde ik uit het traject ‘De Nieuwe Samenzweeders’, waar we in gesprek gingen over klimaatverandering, duurzaamheid, en hoe iedereen daar zijn of haar eigen invulling aan geeft. Dit soort gesprekken openen de deuren naar begrip voor elkaars standpunt, en op dat vlak is er op de werkvloer uiteraard een grote diversiteit aan meningen. Ook de focus in het traject op op het leren van elkaar, wat resulteerde in een ondersteuning naar de andere deelnemers toe, apprecieer ik enorm. Deelnemen aan sessies in het traject voelt vaak gewoon als thuiskomen, hier moest ik zijn”, besluit Piet.

Onder de noemer ‘De Nieuwe Samenzweeders’ organiseert Reset.vlaanderen al enkele jaren opleidingstrajecten voor werknemers. Zo ondersteunen we hen om hun ideeën rond duurzaamheid, circulaire economie of klimaatverandering om te zetten in actie op de werkvloer.

“Reset.Vlaanderen is op twee jaar tijd uitgegroeid tot een sterke partner van organisaties die werk willen maken van een eerlijke transitie. Met lezingen, studiewerk en projecten werd de nood aan een sociaal-rechtvaardig klimaatbeleid aangetoond en werden daadkrachtige oplossingen aangereikt. Dit ondanks een pandemie die het allesbehalve evident maakte om mensen en organisaties samen te brengen. Reset.Vlaanderen groeide daarnaast uit tot een bredere netwerkorganisatie met leden die vanuit diverse maatschappelijke groepen en sectoren naar klimaatbeleid kijken.

Met dit draagvlak en de gedeelde kennis kunnen we klimaatrechtvaardigheid de komende jaren hoog op de (politieke) agenda zetten. Er liggen immers nog grote uitdagingen voor ons. Hoe geven we iedereen toegang tot hernieuwbare energie, deelmobiliteit en openbaar vervoer? Wat met de omslag die nodig is in de industrie en hoe worden werknemers betrokken in dit proces? Beweging.net bouwt daarom graag samen met Reset.Vlaanderen mee aan een toekomst waarin klimaatrechtvaardigheid gelijkstaat aan sociale rechtvaardigheid.”

Peter Wouters, voorzitter beweging.net

Die betrokkenheid wordt zelfs doorgetrokken tot aan de onderhandelingstafel met de overheid. “Wij gaan altijd het gesprek aan in tandem met een ervaringsdeskundige in armoede”, vertelt Heidi. “Cindy is onze ervaringsdeskundige en is ondertussen doorgesloopt tot onze medewoordvoerder, door heel lang mee te draaien in een van onze verenigingen. Als wij rond de tafel zitten met de minister, zit zij of andere ervaringsdeskundigen ook mee aan tafel. En dat zorgt automatisch voor een totaal ander gesprek, dat vertrekt vanuit de dagelijkse zorgen en verhalen van mensen in energiearmoede.”

“Wij gaan altijd het gesprek aan in tandem met een ervaringsdeskundige in armoede”

Heidi Degerickx, coördinator

Getrapt sociaal tarief

Die schrijnende verhalen, die nu door de energiecrisis vaker in de actualiteit zitten, hoort Heidi al van in het begin van haar loopbaan in armoedeorganisaties: “Mensen die enkel ‘s morgens een uur de verwarming opzetten als de kinderen thuis zijn, en ‘s avonds als ze terug thuiskomen. Veel mensen in energiearmoede die geen werk hebben, komen ook vaak naar de vereniging, of lopen zomaar wat buiten of in verwarmde winkelcentra. Waar ze wel warm hebben, maar cynisch genoeg niets kunnen kopen.”

Het is maar een greep uit de vele dagdagelijkse verhalen van mensen in energiearmoede. Peter: “We zien ook dat mensen in de winter tot extreem ondergebruik gaan. Dat heeft een zeer grote impact op hun gezondheid en de woningkwaliteit. In woningen die niet geventileerd of verwarmd worden, stapelt het vocht zich op en hebben schimmels vrij spel.”

“Gelukkig is er nog steeds het sociaal tarief, waardoor de grootste schok toch wordt opgevangen”, vervolgt Peter. “Maar ook dat begint bij velen pijn te doen want ook het sociaal tarief stijgt. Wat nu het sociaal tarief is, was vorig jaar nog het markttarief.”

Heidi: "Ook over de automatische toekenning van rechten, zoals bij het sociaal energietarief nu, zijn we tevreden. We zien namelijk dat mensen in energiearmoede vaak hun rechten niet opnemen, uit onwetendheid of omwille van het administratieve kluwen. Maar zo botsten we ook al op hallucinante situaties. Zo kreeg iemand onlangs het sociaal tarief, maar dat was hoger dan het vast contract dat ze twee jaar geleden nog had afgesloten. Gelukkig zijn dat de uitzonderingen, maar het illustreert wel hoe hard het sociaal tarief gestegen is."

Wat de overheid dan beter en anders kan doen? Heidi en Peter zijn voorstanders van een getrapt sociaal energietarief.

"Het probleem is nu dat het geld veel te breed wordt uitgesmeerd en ook terechtkomt bij mensen die het absoluut niet nodig hebben", zegt Peter. "Neem nu de eenmalige energiecheque van 100 euro die de overheid aan elk gezin uitkeerde. Mensen met een hoog inkomen hebben vaak niet eens door dat ze dat geld kregen, maar voor mensen in financiële moeilijkheden is die tegemoetkoming peanuts ten opzichte van de gestegen kosten. Ook het basispakket energie wordt uitgesmeerd over een veel te brede groep."

Wat we wel nodig hebben is een getrapt sociaal tarief, dat gericht terechtkomt bij een grotere groep mensen die het nodig hebben. Daarbij zijn mensen die hun inkomen zien stijgen niet meteen het ganse voordeel kwijt, doordat de steun vermindert naarmate het inkomen verhoogt. Dat komt ook tegemoet aan de verhalen die we nu soms horen. Mensen worden soms afgeraden om te gaan werken omdat ze zo net boven de inkomensgrens vallen om recht te hebben op een verhoogde tegemoetkoming en dus ook hun sociaal tarief verliezen. Ondanks hun hoger inkomen scheuren ze er toch financieel hun broek aan. Met een getrapt sociaal tarief kan je dergelijke situaties voorkomen."

Wat we nodig hebben is een getrapt sociaal tarief, dat gericht terechtkomt bij een grotere groep mensen die het nodig hebben. Daarbij zijn mensen die hun inkomen zien stijgen niet meteen het ganse voordeel kwijt, doordat de steun vermindert naarmate het inkomen verhoogt.

Peter Heirman, beleidsmedewerker wonen en energie

Twee jaar geleden stonden we mee aan de wieg van Reset.Vlaanderen. We wezen toen al op het belang van de kindnorm in de grote veranderingen waar onze samenleving voor staat. Ondertussen stelden opeenvolgende crisissen de problemen steeds scherper. Vlaanderen haalt de luchtkwaliteitsnormen niet, geopolitiek maakt de verwarming van onze huizen onbetaalbaar, de verkeersproblemen stegen weer naar pre-corona niveaus. Er is duidelijk nood aan meer samenwerking, als we van de transitie een gedragen succes willen maken.

RESET speelt daar een belangrijke rol in, als verbindende factor tussen ons als middenveldorganisaties. Samen gaan we op zoek naar oplossingen, waarbij één zaak duidelijk is: elk gezin moet mee kunnen. De transitie naar een duurzame wereld vraagt een enorme inspanning, en niet elk gezin heeft de mogelijkheden om daar even hard aan bij te dragen. Maar elk gezin heeft wel evenveel recht op een aangepaste woning, voldoende drinkwater, een basishoeveelheid energie. Elke organisatie heeft zijn eigen standpunten, eigen stokpaardjes, eigen doelgroepen. Een gedragen oplossing verzoent die visies. Een mooie opdracht voor Reset.Vlaanderen, waar we graag aan meewerken.

Jeroen Sleurs - algemeen directeur Gezinsbond

"Wat kan mensen in onze armoedeverenigingen echt uit de miserie halen? Naast een goede woonst, is dat een stabiele job, die ze aankunnen en die ook in de toekomst voor een langere periode gegarandeerd is", vervolgt Heidi. "Nu wordt vaak met interimcontracten gewerkt. Daardoor vallen ze het ene moment net boven en het andere moment net onder de inkomensgrens die recht geeft op een verhoogde tegemoetkoming. Maar dat recht wordt niet automatisch toegekend, waardoor het een administratieve rompslomp is om dat telkens opnieuw aan te vragen."

Velen hebben ook geen computer, wat het er allemaal niet eenvoudiger op maakt. Bovendien is het ook niet altijd even eenvoudig om binnen te raken bij het ziekenfonds. Sinds de coronacrisis zien we dat de lokale dienstverlening enorm onder druk is komen te staan. Vroeger kon je gewoon een kantoor binnenstappen om je verhaal te doen, maar die tijd is voorbij."

Wil je het Netwerk Tegen Armoede steunen in de strijd tegen armoede?

Scan dan deze QR code

of surf naar <https://netwerktegenarmoede.be/nl/nieuws/2022/geef-jouw-warmte-door>

Interview: Thijs Calu en Vanya Verschoore, Reset.Vlaanderen

www.netwerktegenarmoede.be

Geen tijd meer voor greenwashing

De klimaatcrisis laat niet op zich wachten. Toch investeren banken miljarden euro's in fossiele energie, waardoor onze planeet steeds verder opwarmt.

Tijd om de banken aan banden te leggen.

Lees meer over de nieuwe
campagne van FairFin

